

LIKESTILT LOKALPOLITIKK?

EN KUNNSKAPSSTATUS

Bjarte Folkestad, Jo Saglie, Signe Bock Seggaard

Institutt for samfunnsforskning
Rapport 2014:9

Likestilt lokalpolitikk?

En kunnskapsstatus

Bjarte Folkestad
Jo Saglie
Signe Bock Seggaard

© Institutt for samfunnsforskning 2014
Rapport 2014:9

Institutt for samfunnsforskning

Munthes gate 31
PO Box 3233 Elisenberg
NO-0208 Oslo, Norway

ISBN (pdf): 978-82-7763-440-1
ISSN: 0333-3671

www.samfunnsforskning.no

Innhold

	Forord	5
1	Innledning	7
	Nasjonalt oversiktsbilde – kvinnerepresentasjon på lokalt nivå	8
	Hva påvirker kjønnsbalansen i kommunestyrene?	11
2	Makronivå: det norske politiske systemet	17
	Valgordningen	17
	Personstemmer og kvinnerepresentasjon	20
	Reserverte plasser og kjønnskvoltering	22
	Annen lovgivning og tiltak. Kvotering til formannskap og utvalg	24
	Verdier, normer og kultur	24
3	Mesonivå: kommuner og kommunepartier	29
	Lokalsamfunnet	29
	Kommunestyre og kommunal organisering	31
	Kommunepartier og lister: nominasjon av kandidater	33
	Nominasjonskomiteen	34
	Nominasjonsmøte	35
	Partikultur, ideologi og kvotering	37
	Kort om lokale lister	39
	Valgkamp og lokale medier	41
4	Mikronivå: tilbud og etterspørsel	43
	Partienes etterspørsel	44
	Velgernes etterspørsel	44
	Tilbudet av kandidater	47
5	Avslutning	49
	Metthetshypotesen	50
	Kjønnsmakthypotesen	50
	Etterslepshypotesen	51
	Avslutning	51

Litteratur	53
Appendiks - tabeller	61
Sammendrag/English summary	65

Forord

Vinteren 2014 fikk Institutt for samfunnsforskning med Signe Bock Segard som prosjektleder i oppdrag av Kommunal- og moderniseringsdepartementet å lede prosjektet «Lokalvalgdagen». Det sentrale temaet er *den likestilte lokalpolitikken* og mer presist hvorfor kvinneandelen i norske kommunestyre varierer så mye, og hva som kan bidra til en jevnere kjønnsbalanse.

Prosjektet gjennomføres som et samarbeid mellom forskere fra Uni Rokkansenteret og Institutt for samfunnsforskning i forkant av kommunepartiernes nominasjoner til kommunestyrevalget i 2015. Et viktig element i prosjektet er kunnskapsformidling og en stor del av prosjektet består i å reise rundt til de kommunene som har takket ja til å delta i prosjektet. I alt har 72 kommuner blitt invitert til å delta – det er alle de norske kommunene som har mindre enn 30 prosent kvinneandel i sitt kommunestyre etter valget i 2011. Forskerne vil holde innlegg på et kommunestyremøte som avsluttes med en diskusjon partiene imellom, om hva de og deres kommune kan gjøre for å fremme en mer likestilt lokalpolitikk – hvilket i praksis vil si å øke kvinnenes representasjon i nettopp deres kommune. Forskernes innlegg i kommunene vil basere seg på en kunnskapsstatus som oppsummerer forskningen på området. Det er denne kunnskapsstatusen du nå har i hånden.

Hensikten med denne kunnskapsstatusen er at den skal kunne være et bakteppe for videre debatt i lokalpolitiske organ og i partiene og listene som stiller til valg, særlig i de kommunene som opplever lav kvinnerepresentasjon i kommunestyrene. Vi håper også at rapporten kan være til inspirasjon og nytte for andre som er interessert i vilkårene for vårt lokale demokrati, det være seg forskere, studenter eller myndigheter.

Vi vil takke alle som har bidratt til denne kunnskapsstatusen. Særlig vil vi takke Kjernemiljø for likestillingsforskning (CORE) ved Mari Teigen, Liza Reisel og Marit Eline Christensen, samt Ottar Hellevik, Johannes Bergh og Rune Karlsen for konstruktive innspill og

kommentarer til tidligere versjoner av kunnskapsstatusen. Vi vil også takke departementet ved Anne-Karin Ødegård for kommentarer og godt samarbeid.

Oslo/Bergen, august 2014.

Bjarte Folkestad

Jo Saglie

Signe Bock Segard

1 Innledning

Det representative demokratiet står som et grunnleggende premiss når man snakker om den likestilte lokalpolitikken. Det handler om at alle må være representert slik at alle stemmer kan bli hørt. Hege Skjeie (2014:15) snur det litt på hodet når hun i sitt essay om kunstprosjektet *Et riksportrett* skriver om konsekvensene av manglende representasjon - underrepresentasjon:

Hvis enkelte grupper av individer er underrepresenterte, i betydningen mye mindre til stede i folkevalgte forsamlinger enn i befolkningen som sådan, er altså dette både et spørsmål om alles synspunkter og erfaringer blir ivaretatt, og et spørsmål om det i praksis er like muligheter for deltakelse.

Relevansen av sosial og demografisk representasjon er dermed knyttet til et argument om at «slike kjennetegn ses som politisk relevante» (Skjeie 2014:15). Og det er nettopp i lys av dette at en kjønnsbalansert representasjon har vært og fortsatt er et aktuelt tema i så vel den offentlige debatten som forskning om demokrati, politikk og valg (se også SOU 1987).

Mer grunnleggende kan argumentet knyttes til begrepet politisk likhet. Innen ulike demokratiteorier er det en felles forståelse av at politisk likhet er et sentralt kriterium for demokrati. Det handler om at alle må ha lik rett og like muligheter til å delta (Held 2006:1). I Norge har menn og kvinner pr. definisjon lik rett til deltagelse og representasjon og det stilles ikke spørsmål ved denne retten. Vårt fokus her er kriteriet like muligheter. Der kriteriet lik rett til å delta i stor grad er knyttet til en juridisk vurdering av lover og regler, er spørsmålet om like muligheter snarere et empirisk spørsmål knyttet til praksis. Man kan spørre: Har menn og kvinner reelt den samme mulighet for å bruke sin rettighet til deltagelse og representasjon i lokalpolitikken?

I denne rapporten vil vi ikke svare på spørsmålet med et «ja» eller «nei». Derimot vil vi på grunnlag av tidligere litteratur og undersøkelser belyse hva som *kan ha* innvirkning på svaret; hvilke

forhold som har betydning for kvinnerepresentasjon i lokalpolitiske organ. Dette gjør vi med et særlig fokus på kommunestyret som et folkevalgt organ.

Det er vanlig å skille mellom deskriptiv representasjon – altså hvor godt ulike grupper er representert, rent tallmessig – og innholdsmessig representasjon – altså hvorvidt dette har betydning for den politikken som føres. I denne rapporten konsentrerer vi oss om den deskriptive representasjonen. I hvilken grad politikernes bakgrunn har betydning for den politikken som føres er selvsagt et viktig spørsmål, men det ligger utenfor rammen for dette arbeidet.

Rapporten vil ikke fremstå som en fullstendig litteraturgjennomgang, men en kunnskapsstatus som oppsummerer noen sentrale linjer og konklusjoner fra tidligere forskning på området. Vi vender spesielt blikket mot forskning fra kontekster som er sammenlignbare med den norske. Det vil i praksis si at ut over norsk forskning, vil vi også vise til annen nordisk forskning og da spesielt dansk og svensk ettersom dette er kontekster som i særlig grad ligner på den norske. Det gjelder blant annet institusjonelle, kulturelle og historiske forhold og ikke minst valgordningen på lokalt nivå.

Videre vil vi i denne innledningen gi et nasjonalt oversiktsbilde av status for den faktiske kjønnsfordelingen i norske kommunestyre og formannskap i et historisk perspektiv. Dette for å gi et inntrykk av hvordan situasjonen reelt er og hvordan de demokratiske kriteriene lik rett og like muligheter manifesterer seg i praksis på lokalt nivå. Innledningen avsluttes med en presentasjon av en modell om hva som antas å påvirke kjønnsbalansen i lokalpolitikken. I de etterfølgende kapitlene utdypes denne modellen, gjennom en presentasjon av sentrale funn og antagelser fra tidligere forskning om kvinnerepresentasjon i lokaldemokratiske organ. Men først et nasjonalt oversiktsbilde.

Nasjonalt oversiktsbilde – kvinnerepresentasjon på lokalt nivå

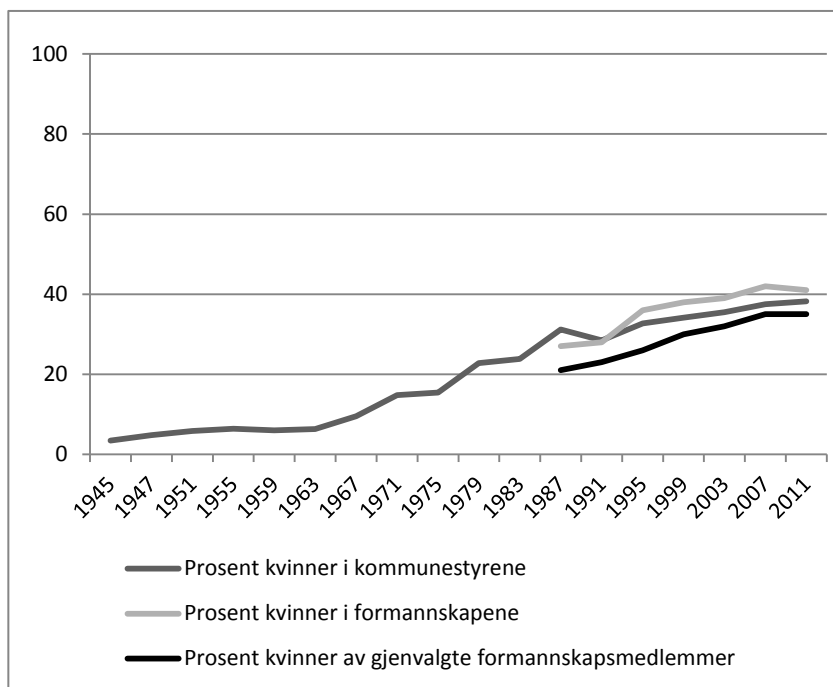
På landsbasis har det overordnet sett vært én retning på utviklingen i andel kvinner i lokalpolitikken. Den har pekt oppover, om enn i litt varierende hastighet når man ser på hele etterkrigstiden. I Figur 1 er det tegnet inn tre indikatorer på kvinners deltagelse i formell politikk på lokalt nivå.

For det første ses utviklingen i kvinnerepresentasjonen i kommunestyrene. Utviklingen har gått jevnt oppover fra 5 prosent i

1945 til 38 prosent i 2011. Det synes å være tre faser i utviklingen: stagnasjon fra 1945 til og med 1963-valget, relativt kraftig økning fra 1967 til og med 1987-valget og moderat til svak økning fra 1991 til og med 2011-valget.

Spørsmålet som melder seg når man presenteres for slike tall, er om det er mye eller lite og om utviklingen har gått raskt eller sakte. Svaret avhenger naturligvis av hva man sammenligner med. Når vi sammenligner med Stortinget, ser vi en utvikling som er svært lik den i kommunestyrene. Kvinneandelen på Stortinget har likevel ligget litt over kommunestyrene, med 40 prosent kvinner ved valgene i 2009 og 2013 (NOU 2012:15:89; Allern mfl. 2014). I internasjonalt målestokk har Norge sammen med de andre nordiske land tradisjonelt ligget ganske høyt når det gjelder kvinnerepresentasjon på lokalt nivå (Aars & Christensen 2012). Men det som har skjedd i de siste årene, er at flere land som tidligere har ligget langt nede på listen har innført ulike former for kjønnskvoltering og derfor har økt kvinneandelen betraktelig (Aars & Christensen 2012, Dahlerup & Freidenvall 2010). I nordisk perspektiv ligger kvinneandelen i norske kommunestyre blant de høyeste. Danmark ligger på bunnen med 30 prosent kvinner i kommunalbestyrelsene på landsbasis etter valget i 2013 (Danmarks Statistikk 2014).

Figur 1. Andel kvinner i kommunestyrene og formannskapene og av gjenvälgte til formannskap. Hele Norge 1945/1987-2011. Prosent

Videre viser Figur 1 kvinners andel i formannskapene og av gjenvälgte formannskapsmedlemmer fra 1987 til og med etter valget i 2011. Fra valget i 1995 er andel kvinner i formannskapene konsekvent høyere enn andel kvinner i kommunestyrene (3-4 prosentpoeng), men følger ellers stort sett samme kurve. Etter valgene i 1987 og 1991 var kvinners andel av formannskapsmedlemmene derimot lavere enn andelen i kommunestyrene. En plausibel forklaring på at bildet snudde etter valget i 1995 og at kvinnene nå ble overrepresentert i formannskapene i forhold til deres andel av kommunestyrene er iverksettelse av kommuneloven av 1992 §§ 36 og 37 om tildeling av plasser i blant annet formannskap og politiske utvalg.

I loven presiseres det en hensikt om minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn. Det var allikevel først etter valget i 2007 at denne målsetningen om minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn ble nådd (når alle kommuner betraktes under ett). Loven sier nemlig at «disse reglene [skal] følges så langt det er mulig» (§ 36 nr 2), og hvis enkelte partier mangler kvinner i sin kommunestyregruppe kan de ikke få valgt inn kvinner i formannskapet.

«Gjenvalg» er interessant i forbindelse med debatten om kjønnsfordelingen i norsk lokalpolitikk fordi det er en viktig indikasjon på politisk erfaring. Og som det vil fremgå videre i denne rapporten er nettopp politisk erfaring sentralt for å forstå den relative skjeve kjønnsbalansen i politikken på lokalt nivå. Ved valgene i 2007 og 2011 utgjorde kvinnene 35 prosent av de gjenvalgte formannskapsmedlemmene, og mennene utgjorde dermed 65 prosent. For kvinnenes vedkommende har utviklingen fra 1987 hvor kvinners andel var 23 prosent vært jevnt økende til og med valget i 2007. Dette kan være et signal på at kvinner i stadig større grad opparbeider seg politisk erfaring, selv om det fortsatt er mennene som i størst grad tar gjenvalg.

Det generelle bildet av utviklingen i kvinners andel og synlighet i lokalpolitikken er altså forholdsvis entydig: den går i én retning om enn i litt varierende hastighet. Samtidig er det verdt å ha i mente at dette generelle bildet dekker over større eller mindre variasjon på lokalt nivå. Noen kommuner har hatt en forholdsvis sterk positiv utvikling i kvinnerepresentasjon over tid, mens andre nærmere har hatt status quo eller en berg-og-dal-bane-formet utvikling, men uansett med en overordnet positiv utvikling (Ringkjøb & Aars 2010).¹

For dem som er interessert i mer statistikk om kvinnerepresentasjon i formannskap og kommunestyre er det i appendikset til denne rapporten satt inn to tabeller som ser nærmere på de kommunene som deltar i Lokalvalgdagen-prosjektet. Dette er kommuner som alle har mindre enn 30 prosent kvinnerepresentasjon i sitt kommunestyre (jf. valgresultatet ved kommunestyrevalget i 2011).

Hva påvirker kjønnsbalansen i kommunestyrene?

Innledningsvis ble det nevnt at kjønnsbalanse ikke er noe nytt tema innen debatten om hva representasjon er og bør være. Det gjelder også i den lokalpolitiske konteksten. For mer enn hundre år siden var fokuset på kvinners (manglende) rettigheter. Først retten til å stemme, og dernest retten til å representere. Dette var to kamper som ble vunnet.

¹ Tor Bjørklund (1999) har også en nærmere analyse av dette samt en «oversikt over faktisk prosent kvinner i kommunestyrene etter valgene i 1975, 1979, 1983, 1991 og 1995, samt velgerprioriteringene – effekten av velgernes rettinger (forventet minus faktisk prosent kvinner) – ved de samme valgene» (se appendiks i Bjørklund 1999).

Siden den gangen har spørsmålet dreid seg om kvinners reelle mulighet til å bruke rettighetene sine. Det gjelder særlig retten til å representere. Fokuset har særlig vært hva som kan forklare at det er færre kvinner enn menn i lokalpolitikken og hva som skal til for å endre dette bildet. Underforstått har man dermed lett etter mer generelle forhold og faktorer som kan antas å ha betydning for representasjon – og da spesielt kvinnerepresentasjon.

I litteraturen er det vanlig å se på politisk rekruttering som en prosess, der en utsiling i flere ledd finner sted (se f.eks. Prewitt 1970; Norris & Lovenduski 1993, 1995; Narud & Valen 2007:71–76). Utgangspunktet er i prinsippet alle valgbare innbyggere, men bare et mindre antall «aspiranter» kan tenke seg å stille til valg. Før valget har partiene plukket ut noen av disse, og nominert dem som sine kandidater. På valgdagen foretar så velgerne sitt valg blant de nominerte kandidatene.

Det er altså ulike forhold på ulike stadier av denne prosessen som kan påvirke utfallet. Litteraturen om kvinnerepresentasjon beskriver en årsakskompleksitet, der kontekstuelle og lokale særpreg har mye å si for utfallet (se f.eks. Christensen & Raaum 1995:21). Av samme grunn er hensikten her ikke å gi et entydig svar på hva som faktisk har betydning, men snarere å løfte frem mulige forhold og faktorer som litteraturen fremholder kan ha betydning for kvinnerepresentasjon i en lokal kontekst. Hva som kan forklare kvinnerepresentasjonen best, kan altså variere fra kommune til kommune.

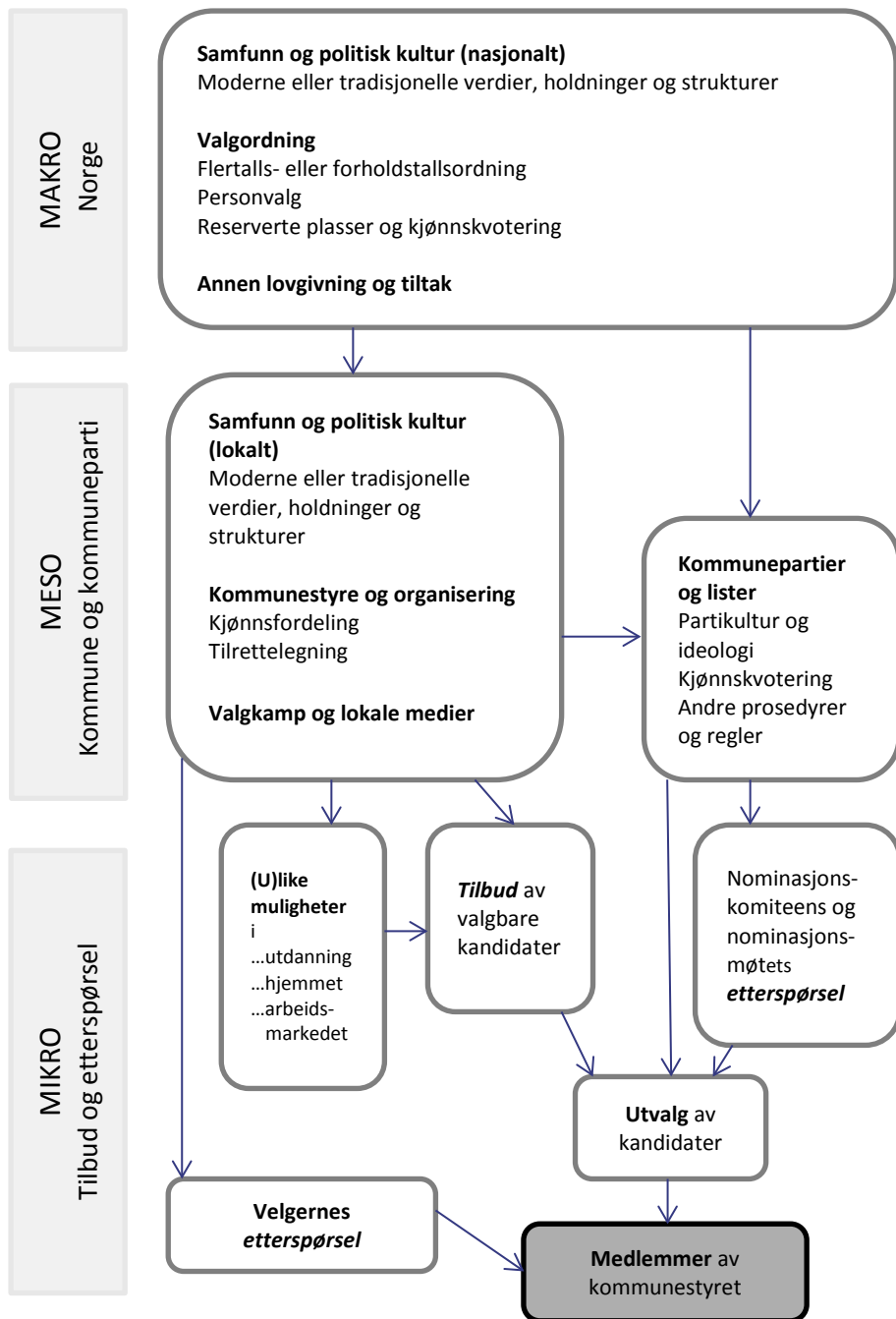
I litteraturen er det videre vanlig å skille mellom forklaringsfaktorer på ulike nivåer samt mellom en etterspørselsside og en tilbudsside (Aars & Christensen 2011, Kjær 2009, Dahlerup 2009, Raaum 1995). Det kan skilles mellom tre nivåer: makronivå som omfatter institusjonelle og kulturelle faktorer på samfunnsnivå, mesonivå som omfatter forhold i partiene/listene og kommunene, og mikronivå som omfatter kjennetegn hos individuelle aktører som kandidater og velgere. Når det gjelder skillet mellom tilbud og etterspørsel, dreier tilbud seg om de potensielle kandidatenes egen motivasjon til og muligheter for å stille til valg, mens etterspørsel handler om «utvelgernes» preferanser. Utvelgerne vil i en lokalpolitisk kontekst si kommunepartiene (og mer konkret de lokale nominasjonskomiteene) og velgerne: I hvilken grad etterspør kommunepartiene kvinner som listekandidater, og i hvilken grad etterspør velgerne de kvinnelige kandidatene ved å gi dem personstemmer? Tilbudet – altså i hvilken grad kvinner selv ønsker å

stille som kandidater – vil også virke inn på representasjonen. Partienes og velgernes etterspørsel etter kandidater får liten betydning hvis det ikke finnes kandidater som er villige til å stille: «If only more candidates came forward», som de britiske forskerne Norris og Lovenduski (1993) satte som tittel på en artikkel.

I samsvar med Drude Dahlerup (2014), vil vi betrakte tilbud/etterspørsel-forholdet som en dynamisk prosess. Det er nemlig god grunn til å anta at tilbudssiden – utvalget av reelle kvinnelige kandidater – responderer på etterspørselssiden ved for eksempel å fange opp signaler om hvor ønskelig kvinnelige kandidater er. Og motsatt kan man forestille seg at etterspørselssiden også er betinget av tilbudssiden (Hellevik 2005). Partiene har en tendens til å etterspørre de kandidatene som de tror er mulig å rekruttere, samtidig som partiene etterspør de kandidatene som de tror velgerne vil stemme på.

Men for å forstå den faktiske kjønnsfordelingen er det ikke tilstrekkelig å bare se på tilbuds- og etterspørselsforklaringene. Litteraturen om kvinnerepresentasjon peker på at tilbudet av og etterspørselen på kvinnelige kandidater er betinget av trekk ved kommunen, partiet og samfunnet som helhet (Van der Ros, Johansen og Guldvik 2010, Norris 2004, Jákupsstovu 2013). Det er i denne sammenhengen det er relevant å snakke om forklaringsfaktorer på ulike nivåer: makro-, meso- og mikronivå (Aars & Christensen 2011). Figur 2 illustrerer kompleksiteten i seleksjonsprosessen frem mot det å bli valgt til kommunestyret.

Figur 2. Seleksjonsprosessen. Folkevalgtes vei til kommunestyrerommet

Kilde: Bearbejdet og oversatt versjon av figur 8.2 i Pippa Norris (2004)

Figur 2 illustrerer som nevnt hvordan folkevalgtes vei til kommunestyrerommet kan betraktes som en seleksjonsprosess der ulike mekanismer virker inn på ulike nivåer. Figuren er en bearbejdet versjon av Pippa Norris' traktmodell som opprinnelig er ment å illustrere utvelgelsen av kandidater til nasjonale parlamenter (se Norris 2004). Vi har på grunnlag av nyere nordisk forskning tilpasset modellen til det lokale nivået og valg av kandidater til kommunestyre. På denne måten sammenfatter figuren eksisterende forskning om hvilke mekanismer som *kan* påvirke de prosessene der kandidatene (kvinner så vel som menn) velges eller velges bort. Det snakkes i den forbindelse om «glasstaket» som en metafor for de usynlige strukturelle barrierene som hindrer kvinners karrieremuligheter – i politikken og i samfunnet mer allment (se for eksempel Dahlerup 2010).

Vi vil i de tre neste kapitlene presentere de ulike elementene i modellen nærmere. På grunnlag av tidligere nordisk forskningslitteratur beskriver vi de sentrale mekanismene og hvordan de kan påvirke kvinnerepresentasjonen i lokale folkevalgte organer. Rapporten avsluttes med en kort sammenfatning i form av noen generelle perspektiver på hva som forklarer variasjon i kvinnerepresentasjon.

2 Makronivå: det norske politiske systemet

Makronivå handler om forklaringer som gjelder for Norge som helhet. Vi kan kalle dette overordnede strukturelle, institusjonelle og kulturelle forhold som avspeiles i den måten samfunnet organiseres på. Siden slike forklaringer gjelder for hele landet, kan de i liten grad forklare forskjeller mellom kommuner – men de kan peke på forhold som generelt sett gir en lav eller høy representasjon av kvinner.

Valgordningen

Vi begynner med å se nærmere på valgordningen som i litteraturen om representasjon – også kvinnerepresentasjon – betraktes som en helt avgjørende faktor (Matland 1998, Matland & Lilliefeldt 2014). I Norge bygger valgordningen både ved stortings- og fylkestings- og kommunestyrevalg på prinsippet om forholdstallsvalg, der partiene blir representert i forhold til stemmetallet. Dette i motsetning til flertallsvalg i enmannskretser, hvor «vinneren tar alt» i sin valgkrets.

Forholdstallsvalg betraktes som den mest gunstige ordningen når det gjelder å fremme lik kjønnsfordeling i folkevalgte organer (Norris 2006, Bergh, Bjørklund & Hellevik 2010). En årsak til at forholdstallsvalg er gunstig er at det gir partiene et insentiv til å appellere bredt, fordi det å ha en bredt sammensatt liste bestående av kandidater med ulik profil kan være en fordel. En slik balanse kan ikke oppnås i enmannskretser, der utfallet ofte blir at den ene representanten nettopp er en mann. Dersom kjønn anses som viktig (av partiene og velgerne), er det grunn til å forvente at partiene derfor innarbeider dette som et viktig hensyn når de setter sammen sin liste. Hensikten er å øke sjansen for at mange av partiets listekandidater velges.

Mens partienes listeoppsett er avgjørende ved stortingsvalget, gir valgordningen ved norske kommunestyrevalg både partiene og velgerne innflytelse over hvem som velges inn fra de ulike listene. Ved kommunestyrevalg kan velgerne – i motsetning til ved stortingsvalg –

påvirke sammensetningen av kommunestyret ved å gi *personstemmer* til enkelte kandidater.²

Partier og lokale lister presenterer sine valglister der kandidatene står i rangert rekkefølge. De kan prioritere kandidater ved å gi dem stemmetillegg. Stemmetillegget betyr at kandidatene får 0,25 personstemme for hver stemme som partiet har fått i kommunen i tillegg til personstemmer de får fra velgerne. Valgloven begrenser likevel hvor mange kandidater som kan få stemmetillegg. Har kommunestyret 11–23 medlemmer, kan et parti gi stemmetillegg til inntil 4 kandidater. Med 25–53 og 55+ medlemmer er grensene henholdsvis 6 og 10 kandidater.

Velgerne har på sin side innflytelse ved å gi personstemmer til listekandidatene. De kan gi personstemmer til så mange kandidater de vil, fra den listen de stemmer på. I tillegg kan de gi personstemmer til kandidater fra andre lister, såkalte slengere. Dette er begrenset: man kan ikke føre opp flere slengere enn det som tilsvarer en fjerdedel av kommunestyrets medlemmer (men det er uansett tillatt å gi minst fem slike stemmer). En velger kan ikke gi mer enn én personstemme til en enkelt kandidat.

Ved valgoppgjøret summeres disse tre faktorene: stemmetillegget, personstemmer fra egen liste, og personstemmer fra andre lister. De som får den høyeste summen, fyller de plassene som partiet har fått i kommunestyret. Hvis en kandidat med stemmetillegg for eksempel får 100 personstemmer (inkludert slengere), og partiet får 1000 stemmer, vil denne kandidaten sitte med 350 stemmer når partiets plasser i kommunestyret skal fordeles ($100 + (1000 \cdot 0,25)$). Stemmetillegg gir altså kandidatene et stort forsprang.

De fleste partiene og listene velger å gi stemmetillegg. I 2003 og 2007 sto mer enn 90 prosent av kandidatene på lister der noen hadde stemmetillegg (Christensen m.fl. 2008:121–122). Når stemmetillegg gis, kan kandidatene i prinsippet deles i tre:

- 1) Noen lister får flere mandater enn (eller like mange som) de har kandidater med stemmetillegg. For eksempel kan et parti ha fått ti mandater, men bare gitt stemmetillegg til fem. På disse listene er *kandidatene med stemmetillegg så godt som sikret plass*. I 2003 ble

² Velgerne kan riktignok gi personstemmer også ved stortingsvalg, men det har i praksis ingen betydning for hvem som blir valgt inn.

99,7 prosent av disse kandidatene valgt inn (Hellevik & Bergh 2005:69–70).

- 2) Noen lister får færre mandater enn (eller like mange som) de har kandidater med stemmetillegg. For eksempel kan et parti ha fått bare ett mandat, men gitt stemmetillegg til fem. På disse listene er *kandidatene uten stemmetillegg så godt som sikret mot å bli valgt inn* – en sikring som de i mange tilfeller også ønsker selv (såkalt listefyll). I 2003 ble 0,1 prosent av disse kandidatene valgt inn (Hellevik & Bergh 2005: 69–70).
- 3) En del kandidater er altså i praksis enten sikret valg eller sikret mot å bli valgt. Men for de gjenværende kandidatene er det *i prinsippet bare velgernes personstemmer* som avgjør om de blir valgt eller ikke – de stiller i utgangspunktet likt. Det gjelder to ulike grupper:
 - a. kandidater med stemmetillegg, på lister som har færre mandater enn kandidater med stemmetillegg. Her kjemper altså toppkandidatene om de få plassene som partiet har fått.
 - b. kandidater uten stemmetillegg, på lister som har flere mandater enn kandidater med stemmetillegg. Her kjemper altså de nederste kandidatene om de plassene som er igjen, etter at kandidatene med stemmetillegg har fått sitt.

Forskningen peker på at det *i praksis* er en sterk sammenheng mellom listeplassering og hvem som blir valgt inn i kommunestyrene, også når vi ser bort fra gruppene som er sikret valg og sikret mot valg (Hellevik & Bergh 2005 69–70; Christensen mfl. 2008:121–123). Velgerne stemmer først og fremst på kandidater som står høyt på listene, noe vi også ser ved fylkestingsvalg (Bergh mfl. 2010:112–113; Christensen mfl. 2008:108–109). Tilsvarende observasjoner finnes også i andre land med personvalgordning, som Sverige (Nielsen 2007:60–62, Johansson 1999). Kort sagt er det betydelig enighet mellom partiene og velgerne om hvem som skal prioriteres, ganske enkelt fordi partiene setter sine mest kjente og populære kandidater øverst på listene. I tillegg kan partiene bidra til å gjøre sine toppkandidater kjent gjennom valgkampen, og slik skape oppmerksomhet om dem blant velgerne.

Vi bør likevel skille mellom faktiske og potensielle effekter av personvalg. Selv om enighet mellom velgere og partier er normalsituasjonen, betyr ikke dette at velgerne mangler innflytelse. Den samme ordningen kan gi et potensial for utskiftninger, hvis velgerne faktisk velger å stemme på andre personer enn dem som

partiet har prioritert. Ved organiserte aksjoner kan en gruppe oppnå betydelig innflytelse over personsammensetningen i kommunestyret, ved å gi råd til velgerne om hvilke personer man bør stemme på. Ordningen med slengerstemmer kan være effektiv i så måte (Kvelland 2014).

En måte å vurdere omfanget av velgerinnflytelse på, er å se på det vi kaller velgervalgte representanter. Dette er representanter som er blitt valgt inn takket være velgernes personstemmer, men som ikke ville blitt valgt inn hvis partienes rangering skulle vært avgjørende. Andelen velgervalgte kommunestyreprerentanter har ligget rundt 23–25 prosent ved de siste valgene (Bergh mfl. 2010:113–114; Saglie & Aars 2014:170; Matland & Lilliefeldt 2014). Om dette skal kalles mye eller lite, er avhengig av øynene som ser. Personstemmene har uansett større betydning ved kommunestyrevalg enn ved fylkestingsvalg, der mellom 1 og 2 prosent av representantene har vært velgervalgte.

Personstemmer og kvinnerepresentasjon

Personstemmegivning kan ha betydning for representasjon av ulike sosiale og demografiske grupper. Likevel kan denne effekten variere, alt etter hvilken gruppe vi ser på. I en del tilfeller blir grupper løftet fram gjennom velgernes personstemmer. Ser vi på minoriteter med innvandrerbakgrunn, er de underrepresentert i kommunestyrene i landet som helhet. Men i kommuner med en stor minoritetsbefolkning har personstemmene bidratt til en klar økning i andelen representanter med innvandrerbakgrunn (Bergh mfl. 2010:120–125). Også ungdom er blitt hjulpet fram gjennom personstemmer. Ved valget i 2011 var det klart flere velgervalgte representanter i aldersgruppen 18–25 år enn blant eldre representanter, og tendensen blir enda tydeligere når vi konsentrerer oss om aldersgruppen 18–21 år. Her må det tilføyes at 2011 var et spesielt valg, like etter terrorhandlingene 22. juli (Saglie & Aars 2014:170–171).

For kvinner ser vi imidlertid et annet mønster. Hvor stor betydning velgernes personstemmer og partienes stemmetillegg faktisk har for kvinnerepresentasjon i kommunestyrene er det imidlertid litt delte meninger om (se Christensen, Midtbø, Ringkjøb, Svåsand & Aars 2004, Hellevik 2005, Midtbø & Christensen 2005, Christensen, Midtbø, Ringkjøb & Aars 2008, Bergh, Bjørklund & Hellevik 2010). Bergh, Bjørklund og Hellevik (2010:119) har beregnet effekten av velgernes listerettninger på kvinnerepresentasjon i kommunestyrene fra 1975 fram

til 2007. De finner et tydelig og konsekvent mønster: gjennom hele perioden er kvinneandelen i kommunestyrene blitt noe redusert, som følge av velgernes rettinger (se også Matland & Lilliefeldt 2014). I 2007 var faktisk kvinneandel 37,5 prosent, mot 42,3 prosent hvis partienes rangering hadde vært avgjørende. Bergh og kolleger konkluderer med at

[r]iktignok er det enkelte eksempler på at kvinneandelen har økt dramatisk som følge av velgernes rettinger, men – som vi skal dokumentere – har valgordningen jevnt over virket i kvinners disfavør (s.117).

Videre understreker de med referanse til Bjørklund (1999) at denne konsekvensen av velgernes rettinger særlig gjelder «i perifere og grisgrendte kommuner» (Bergh, Bjørklund & Hellevik 2010:119).

Christensen, Midtbø, Ringkjøb & Aars (2008) mener på sin side at valgordningen ikke har så stor betydning når alt kommer til alt. For som de konkluderer: «Personstemmene hadde ikke overraskende større betydning ved kommunevalget [sammenlignet med fylkestingsvalg (red.)]. Men det gjaldt kun når partiene tillot dem betydning» (s.128). De viser her til partienes mulighet til å gi kandidater en sikker plass ved hjelp av stemmetillegg.

Det sort/hvite bildet som her blir tegnet opp av betydningen av henholdsvis velgernes rettinger og partienes rangering, er nok litt forenklet. Frode Berglund (2005:41) finner at velgerrettinger gir et signifikant bidrag til kjønns sammensetningen av norske kommunestyreter – om ikke like mye som partienes oppsett. Jessika Wide (2012:341) finner i sin analyse av norske valg i etterkrigstiden for eksempel at velgernes personstemmer og partienes stemmetillegg ikke i nevneverdig grad bidrar til å forklare kjønnsfordelingen i norske kommunestyresaler.

Det synes uansett rimelig å konkludere med at både velgerne og partiene har sin del av ansvaret for den faktiske underrepresentasjonen av kvinner i norske kommunestyreter. Det negative utslaget av personstemmer har likevel avtatt noe over tid, samtidig som partiene har gitt flere kvinner plass – og sikker plass – på listene.

Vi skal komme tilbake til spørsmålet om velgerne og partiene etterspør kvinnelige kandidater ved kommunestyrevalg, i kapitlet om mikronivået. Her skal vi bare nevne og komme med noen eksempler som illustrerer at det ikke er noen naturlov at personstemmer er til

fordel for menn. Ved norske fylkestingsvalg er det få velgervalgte representanter, og personstemmene har derfor liten betydning for kjønnsfordelingen. I Sverige er det også få velgervalgte representanter ved riksdagsvalg, og ingen klar effekt på kjønnsfordelingen. Analyser av det svenske kommunestyrevalget i 2006 viser imidlertid at det var menn som tjente på personstemmer, mens effekten så ut til å være motsatt ved landstingsvalg (fylkesnivå) (Nielsen 2007:62–68). I Danmark gjør valgsystemet ved folketingsvalg det umulig å beregne kvinneandel hvis kun partienes nominasjoner skulle bestemme hvem som ble valgt, og sammenligne denne med den faktiske kvinneandelen. Vi kan derimot sammenligne kvinneandelen blant kandidatene og de innvalgte, og da viser det seg at velgerne har stemt flere kvinner inn i Folketinget enn det kvinneandelen blant kandidatene skulle tilsi: i 2007 utgjorde kvinnene 32 prosent av kandidatene og 38 prosent av de valgte (Fiig 2009:20–21). Ved danske kommunestyrevalg har kvinnene derimot historisk tapt noe på velgernes personstemmer (Kjær 2007:145–148), men denne trenden ble brutt i 2009 (Kjær 2013:322–323).

Reserverte plasser og kjønnskvoltering

Det er ikke lagt inn noen formelle mekanismer i valgloven som direkte er ment å fremme lik kjønnsfordeling i folkevalgte organer, i praksis vil det si å fremme økt kvinneandel. Slike mekanismer kunne for eksempel være lovforankret kvotering som presiserer at begge kjønn må utgjøre en minimumsandel av kandidatene på hver liste, eller det kunne være regler om at hvert kjønn må være representert i folkevalgte organer med en viss andel (reserverte plasser). Denne type mekanismer *kan ha* positiv effekt når det gjelder å fremme kvinner i folkevalgte organer, men det er ikke noen «mirakelløsning» – Drude Dahlerups ordvalg (2010:140, se også Verge & de la Fuente 2014). Selv om det i Norge ikke finnes lovfestede regler om kvotering til folkevalgte politiske organer, har flere partier regler for dette – som vi kommer tilbake til under «mesonivået».

Drude Dahlerup og Lenita Freidenvall (2010) summerer opp for- og motargumenter i litteraturen om kjønnskvoltering i politikken ut ifra tre overordnede hensikter: *deskriptiv representasjon* der hensikten er å øke antall kvinner, *innholdsmessig representasjon* der hensikten er en effekt på den politiske dagsorden og politikkenes resultat, og endelig *symbolsk representasjon* der hensikten er å skape legitimitet til

politikken og påvirke velgernes oppfatning og kontakt med de folkevalgte. Når det gjelder deskriptiv representasjon – som er vårt hovedfokus i denne rapporten – finnes det flere eksempler på at frivillig kvotering kan bidra til flere kvinner i politikken, men som Dahlerup og Freidenvall også understreker er kvotering hverken tilstrekkelig eller nødvendig for at dette kan skje. Å øke andel kvinner i politikken avhenger nemlig også av mange andre forhold (jf. Figur 2). I tillegg vil effekten av kvotering avhenge av en rekke forhold knyttet til selve kvoteringsordningen, blant andre størrelsen på kvoten, retningslinjene for rangeringen så vel som gjeldende uformelle normer og holdninger (Dahlerup & Freidenvall 2010:412, 415, Verge & de la Fuente 2014).

I norsk kontekst har Johannes Bergh og Henning Finseraas (2012) undersøkt betydningen av kjønnskvoltering på partilistene ved norske kommunestyrevalg. Ved hjelp av simuleringsanalyse beregnet de effekten av en slik kvotering ved kommunestyrevalget i 2007 gitt 1) «de første kandidatene på en valgliste skal være annenhver mann og kvinne. Partiene bestemmer selv om en kvinnelig eller mannlig kandidat står på topp.» og 2) partiene må gi stemmetillegg til like mange kvinner som menn (2012:1). Resultatet av analysen viser at på landsbasis ville kvinneandelen øke fra 37,5 prosent til 40,3 prosent med en slik ordning, men også at den relative effekten vil være størst i kommuner som i utgangspunktet har en lav kvinneandel og at kvinneandelen faktisk vil bli redusert i de kommunene som i utgangspunktet har størst kvinneandel (2012:8).

Når effekten blir «såpass liten» (2012:7), peker Bergh og Finseraas på noen mulige årsaker til det. Blant annet får mannlige kandidater flere personstemmer enn kvinnelige kandidater. Videre har samtlige partier en tendens til å ha en mannlig toppkandidat. Janneke van der Ros og kolleger gjør samme observasjon og konkluderer:

Det som utgjør en alvorlig hindring for kvinners integrasjon er at partiene, og faktisk også de 'svært likestillingsorienterte', langt sjeldnere setter kvinner enn menn på førsteplass på nominasjonslistene. (...) Kvinner har alltid vært en 'god nummer to' (2010:243).

Når det gjelder innholdsmessig representasjon og symbolsk representasjon er det vanskeligere å måle generelle effekter fordi disse sjelden skjer «over natten» og i tillegg avhenger av hvordan det kvinnelige aspekt forstås i en gitt sammenheng (Dahlerup &

Freidenvall 2010). Vi vil her bare nevne at innholdsmessig representasjon i litteraturen ofte knyttes til tanken om at innflytelse på politikken forutsetter en kritisk masse fordi det krever en viss størrelse å endre den politiske stilen, den politiske agenda og resultatet av politikken (Dahlerup & Freidenvall 2010:417). Ifølge sistnevnte referanse betraktes 30 prosent i litteraturen som et uttrykk for en slik kritisk masse.

Annen lovgivning og tiltak. Kvotering til formannskap og utvalg

At valgloven ikke juridisk sett underbygger en hensikt om lik kjønnsfordeling, men heller overlater dette til de aktuelle aktørene å vurdere om det er et viktig hensyn, betyr allikevel ikke at det ikke finnes noen juridiske insentiver for å sikre begge kjønns representasjon i kommunestyret. Kommuneloven (§§ 36-38) spesifiserer nemlig regler for tildeling av plasser i blant annet formannskap og kommunale utvalg basert på en hensikt om minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn, «så langt det er mulig» (§ 36, 2). Videre er «likestilt folkestyre» nevnt i stortingsmeldingen *Likestilling kommer ikke av seg selv* (Meld.St. 44) som et overordnet mål i den forstand «at det skal være god kjønnsbalanse i alle folkevalgte organer og at folkevalgte forsamlinger er representative for befolkningen i samfunnet» (kapittel 3 pkt. 3.1).

Så vidt vi vet er det ikke gjort noen omfattende studier av hvilken effekt kommunelovens bestemmelser og andre nasjonale retningslinjer har på kjønnsfordelingen i norske kommunestyre og andre lokalpolitiske organer. Van der Ros, Johansen & Guldvik (2010) undersøker heller ikke eksplisitt dette forhold, men fremsetter allikevel en antakelse om at kommunelovens bestemmelser har vært avgjørende for at «terskelen for integrering var overskredet i 1999 da kvinner utgjorde 38 prosent av formannskapsmedlemmene på landsbasis» (s. 225).

Verdier, normer og kultur

I litteraturen om kvinner og politikk legges det også vekt på normer og verdier knyttet til likestilling mellom kjønnene. Slike normer kan variere mellom ytterpunkter som gjerne beskrives som et tradisjonelt og et moderne verdi- og normsett (Wide 2012, Bjørnå 2012, Hansen & Slagsvold 2012). Et moderne verdi- og normsett antas å bygge opp

under likhet og mer likestilling mellom menn og kvinner på arbeidsmarkedet, i hjemmet og med hensyn til andre sosioøkonomiske forhold. Et tradisjonelt verdi- og normsett impliserer på sin side en vektlegging av tradisjonelle kjønnsrollemønstre der kvinner tar ansvaret for hjemmet og mannen har hovedforsørgerrollen (satt på spissen). Det rådende verdi- og normsett antas videre å reflekteres i samfunnets sosioøkonomiske og religiøse strukturer (Wide 2012).

Nå er det slett ikke alltid slik at holdninger og verdier får betydning for hva folk faktisk gjør. På den annen side er det heller ingen grunn til å tro at de ikke har noen betydning. Og selv om årsakssammenhengene er komplekse, synes det å være en sammenheng mellom holdninger til likestilling og strukturelle betingelser for likestilling på arbeidsmarked, i hjemmet og i politikken. I den praktiske politikken kan det blant annet gi seg utslag i hvorvidt kjønnene er likt representert i folkevalgte organer. Norge betraktes gjerne som et moderne samfunn der likestilling er en sentral verdi, og representasjonen av kvinner i norsk rikspolitikk er da også høy i internasjonal målestokk. Som vi skal komme tilbake til, kan det likevel finnes variasjoner mellom ulike deler av landet.

Verdier og normer manifesterer seg ikke bare i samfunnet og politikkenes strukturelle kontekst, men også i fokuset og den måten det snakkes på. Drude Dahlerup har gjennom sin lange karriere jobbet mye med dette og vi vil i likhet med henne trekke frem det offentlige ordskiftet (den diskursive rammen) som en sentral mekanisme på det kontekstuelle nivået for å forstå kvinnerepresentasjon (Dahlerup 2009). Det handler om at den språklige konteksten og hva som preger det offentlige ordskiftet påvirker den måten som aktuelle aktører tenker og handler på. Spørsmålet er om «kjønn og politikk» og mer spesifikt kvinnerepresentasjon er et tema eller et tabu. Dahlerup fastslår på grunnlag av sin forskning at «de dominerende forståelser af kvinders position i samfundet i almindelighed og i politikken i særdeleshed er afgørende for partiernes og vælgernes attituder og handlinger» (Dahlerup 2009:16, se også Dahlerup 2010). Dahlerup peker videre på at det særlig er presset fra ulike kvinnebevegelser, utenfor så vel som innenfor partienes egne rekker, som har satt kjønn på dagsorden og dermed gjort det til et politisert tema som vekker bevisstheten hos ulike aktører. Og nettopp en slik bevissthet kan i seg selv ha positiv virkning på kvinnerepresentasjon. De norske forskerne, Jacob Aars og Dag Arne Christensen (2012:4) formulerer det på følgende måte i sin evaluering av tiltaket «Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken»:

Alt i alt tyder disse tallene på at vi kan observere en viss effekt av å ha deltatt i satsingen. Systematisk oppmerksomhet og målrettede tiltak har ført til en større bevissthet rundt spørsmålet om kvinnerepresentasjon i kommunepolitikken, og kanskje har prosjektet skapt et visst press på nominasjonskomiteer og partigrupper for å få kvinner inn på bedre plasser på listene og inn i mer ansvarsfulle posisjoner i kommunestyrene.

Motsatt kan fraværet av en slik bevissthet få negative følger eller i beste fall skape stagnasjon (Dahlerup 2014). Ifølge Dahlerup skyldes stagnasjonen i kvinnerepresentasjonen i danske kommunestyre nettopp «fraværet af et politisk pres, kombineret med en udbredt opfattelse af, at ligestillingen kommer af sig selv, ja i dag stort set er opnået» (2009:18).

Nå kan det – og det blir det i litteraturen – diskutert hvorvidt det er det offentlige ordskiftet i form av den folkelige opinionen som påvirker kvinnerepresentasjonen eller om årsaksretningen er motsatt. Det er i den sammenheng god grunn til å tro at årsaksretningen betinges av gjeldende valgordning. Den norske forskeren Johannes Bergh (2009) finner nemlig at effekten går fra faktisk kvinnerepresentasjon til folkeopinionen i land med flermanskretser (forholdstallsvalg), mens retningen er motsatt i systemer basert på enkeltmannskretser. Som tidligere beskrevet tilhører Norge den førstnevnte kategori av land.

Vi har valgt ikke å tegne inn «det offentlige ordskiftet» som en egen firkant i Figur 2, fordi dette er en mekanisme som på den ene siden er litt svevende og vanskelig å få tak på, men som på den andre siden ofte har konkrete virkninger på alle de tre nivåene. I noen tilfeller, der temaet er politisert, kan det være en sammenheng mellom offentlige tiltak/lovgivning, det offentlige ordskiftet og (kortsiktige?) effekter. De to departementsfinansierte prosjektene «Lokalvalgdagen» og «Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken» kan kanskje nettopp oppfattes som eksempler på dette (se Aars & Christensen 2012).

Samtidig er det også tenkelig, vil vi legge til, at det offentlige ordskiftet i blant annet lokale og nasjonale medier kan få konsekvenser for kvinnerepresentasjonen i en gitt kontekst. Det impliserer at mediene kan spille en sentral rolle som kanal og formidler. Dette i tillegg til deres rolle som agendasetter hvor mediene antas å ha en selvstendig innvirkning på den offentlige politiske dagsorden som synes å ha stor betydning for velgernes oppfatning av hva som er viktig (McCombs & Shaw 1972).

Når det samtidig viser seg at kvinner og menn blir behandlet forskjellig i mediene, som i sin dekning har en tendens til å knytte kvinnelige politikere til den tradisjonelle kvinnerollen med «mer negativ og også mer personfokusert dekning enn menn» (Rogstad 2013, se også Elvestad 2009:53–58), kan det virke inn på valgresultatet via velgerne. Ingrid Dahlen Rogstad utdyper sine betraktninger rundt kjønn, valgkamp og medier med å si at kvinnelige kandidater ofte fremstilles nettopp som «kvinnelige politikere», mens mannlige kandidater snarere fremstilles som «seriøse og beherskede politikere» og beskrives «i nøytrale, diskrete og deskriptive termer» samt i større grad «i relasjon til politiske saker» (2013:187). Spørsmålet som melder seg er hvilken betydning en slik fremstilling har for velgernes vurdering av kandidatene og for potensielle kandidaters lyst til å engasjere seg i lokalpolitikken.

3 Mesonivå: kommuner og kommunepartier

I dette kapitlet ser vi nærmere på det vi i Figur 2 betegner som mekanismer på mesonivå. I forskning om rekruttering til rikspolitikk viser mesonivået først og fremst til de politiske partiene. Bildet blir mer komplisert når vi ser på rekruttering til lokalpolitikken. Her er det kommunepartier og lokale lister som er de organisasjonene som står for rekrutteringen. De lokale partiene vil være preget av to forhold: den kommunen de arbeider innenfor, og det nasjonale partiet de er tilknyttet (eller, for lokale listers del, mangelen på en slik tilknytning).

Vi skal først trekke frem forskning om forhold som kan knyttes til kommunen og kommunestyret spesielt. Det handler dels om trekk ved lokalsamfunnet, og dels om den kommunale organisasjonen: praktiske forhold og tilrettelegging, kvinneandel i kommunestyre og politiske rollemodeller samt kommunestyrets størrelse. Deretter tar vi for oss tidligere forskning om betydningen av de politiske partiene; deres strategier og verdisyn. Men først litt om kommunen som lokalsamfunn og den betydning lokale strukturelle forhold har for kvinners deltagelse i lokalpolitikken.

Lokalsamfunnet

Når det gjelder likestilling finnes det tydelige variasjoner innenfor Norges grenser (Egge-Hoveid 2013, NOU 2012:15). Noen områder er mer preget av et tradisjonelt verdi- og normsett enn andre områder, og dette gjenspeiles i strukturelle forhold. Den svenske forskeren Jessika Wide (2012) følger en slik tanke når hun undersøker betydningen av den lokale strukturelle konteksten for kvinnerepresentasjon i norske kommunestyre i etterkrigstiden. Hun karakteriserer konteksten som enten moderne eller tradisjonell, ut fra forhold som blant annet kommunestørrelse, kjennetegn ved befolkningen, arbeids- og næringslivet og det religiøse livet. Hun finner en tydelig sammenheng mellom den strukturelle konteksten og kvinnerepresentasjon, også når hun kontrollerer for det hun kaller politisk-institusjonelle forhold i kommunene (partisammensetning, valgdeltagelse, person-

stemmegivning, stemmetillegg og tidligere kvinnerepresentasjon). Samtidig finner hun at strukturforklaringene har fått mindre betydning over tid. Dette kan skyldes at norske kommuner faktisk er blitt likere hverandre, slik at strukturen får mindre betydning. En annen mulig forklaring er at betydningen av partistrategier og -ideologi har økt tilsvarende (Wide 2012:342).

Når det gjelder slike strukturelle forhold, fremholder Egge-Hoveid (2013:15) at

[f]lere av disse aspektene vil kunne påvirkes direkte gjennom innsats i hver enkelt kommune, blant annet når det gjelder kommunenes arbeid med å tilrettelegge for mer fulltidsarbeid, og også gjennom god barnehagedekning.

Det som ikke umiddelbart kan endres er kommunestørrelse, kjønnsfordelingen i befolkningen og befolkningstetthet. Wide mener at slike strukturelle kjennetegn kan være indikatorer på hvor gode kvinners vilkår er i kommunen (2012:322–323). Er det forholdsmessig få kvinner, kan det nemlig være tegn på at kvinner opplever at de må flytte fra kommunen fordi kommunen ikke kan tilby det de ønsker, f.eks. utdanning og jobb. Bak dette kan det ligge tradisjonelle verdisyn som oppleves å begrense den enkelte kvinnen. Egge-Hoveid (2013:14–15) uttrykker det på denne måten: «...distriktskommuner kan ha vanskelig for å holde på kvinner med høy utdanning, spesielt dersom lokalmiljøet er preget av tradisjonelle kjønnsrollemønstre» og hun fortsetter med å understreke at en slik utflytning kan virke negativt tilbake på likestilling i lokalsamfunnet. Og dermed også i politikken nettopp fordi det er en sterk sammenheng mellom andel høyt utdannede (høyskole og universitet) og andel kvinner i kommunestyrene (Berglund 2005:40).

Også andre studier kommer frem til lignende resultater, når det gjelder sammenheng mellom kontekst og kvinnerepresentasjon. Van der Ros, Johansen og Guldvik (2012) understreker at individuelle og familiære prioriteringer og beslutninger også betinges av «den kommunale konteksten og det lokal- og partipolitiske klima» (s. 244). Holter og Rogg (2010:114) argumenterer på et enda mer overordnet nivå at likestilling på ett samfunnsområde avhenger av utvikling på mange andre områder. For den enkelte kommunen som ønsker å forstå og gjøre noe med kvinnes andel av sitt kommunestyre, innebærer det

i praksis å utvide perspektivet og se sammenhenger på tvers av sektorer.

Kommunestyre og kommunal organisering

I lokalpolitikken finnes det mulighetsstrukturer (Schlesinger 1994:47ff) som lokalpartiene og politikerne kan gjøre noe med: antall posisjoner og verv i kommunen, innføring av dagmøter, styrking av godtgjørelse eller frikjøp fra arbeid, opplæring av nye kommunestyrerepresentanter og tilbud av barnepass er eksempler på noen konkrete tiltak som ligger innenfor lokalpolitikernes handlingsrom. Det handler om kommunal organisering og kommunestyret mer spesifikt.

Dette er forhold som kan påvirke rekruttering av kvinner til lokalpolitikken, og få kvinner til å stå lenger i politikken. At praktiske forhold og organisering har betydning, er et av de momentene Ulrik Kjær (2009) griper tak i når han forklarer det paradokset at nordiske kvinner er bedre representert i den nasjonale politikken enn i lokalpolitikken. Dette er et paradoks sett i lys av at lokalpolitikk – ut fra en saksforklaring, en nærhetsforklaring og en konkurranseforklaring – tradisjonelt betraktes som mer attraktiv for kvinner enn det rikspolitikk er (2009:7). Saksforklaringen handler om at lokalpolitikk handler om temaer som ligger kvinner nærmest (barn, omsorg og skole), nærhet handler om at fysisk nærhet til politikerens hjem, mens konkurranse handler om at det er mindre konkurranse i lokalpolitikken og dermed er enklere for kvinnene å slippe til. Årsaken til at paradokset oppstår i de nordiske landene, knytter Kjær til det faktum at deltagelse i lokalpolitikken og kommunestyret mer presist, gjøres på frivillig basis. Dette er særlig en utfordring for kvinner, hevder Kjær med henvisning til Pippa Norris (1997). Begrunnelsen hans er at likestilling mellom kjønnene er kommet langt på arbeidsmarkedet, men henger igjen i familien og hjemmet der kvinnene fortsatt tar hovedansvaret. Det innebærer at kvinner i lokalpolitikk «skal passe en såkalt tredobbelt karriere (hjem, erhvervsjobb og politik)», mens mennene i høyere grad kan konsentrere seg om bare jobb og politikk (Kjær 2009:9). På nasjonalt nivå blir politikk en jobb «og derfor kan kvindene tage deres erhvervsarbejde ud af ligningen» (Kjær 2009:9). Med andre ord er argumentet at når kommunestyrearbeidet må gjøres på fritida, kan det virke som en hindring for å rekruttere kvinner inn i lokalpolitikken. Det handler altså også om organisering i den praktiske lokalpolitikken.

I forlengelse av et slikt fokus på frivillighet som betingelse, setter Ann-Dorte Christensen (2009), fokus på arbeidsbetingelsene i lokalpolitikken og oppfordrer til å reflektere over møtekulturen og i hvilken grad den er basert på «old boys network» og hverdagen til menn. Det innebærer ifølge Christensen å vurdere møtetidspunktene og tilpasse dem slikt at de er forenlige med familieliv. Samtidig fremholder Christensen at det kanskje er på tide å tenke motsatt: at lokalpolitisk deltagelse kan profesjonaliseres i noen grad. Når det gjelder kommunen er det i denne forbindelse også relevant å minne om det Egge-Hoveid (2013:15) nevner om det den enkelte kommunen kan gjøre med områder som barnehagedekning.

Det er ikke gjort mye forskning som har belyst eventuelle effekter av tiltak knyttet til mer praktisk orienterte forhold så vel som opplæring av nye representanter. Prosjektet «Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken» var en satsning fra Kommunal- og regionaldepartementet hvor tiltak som opplæring, mentorordninger, barnepass, frikjøp og godtgjørelser ble brukt i utvalgte kommuner for å skape kjønnsbalanse i norske kommunestyre. I evalueringen av prosjektet konkluderer Aars og Christensen (2012) at det er vanskelig å finne samt å analysere effekten av disse tiltakene. Dette skyldes dels at variasjonen mellom deltakerkommunene var for liten og dels at mange av tiltakene ikke lar seg måle for en kort periode. Effekten av opplæring kan for eksempel først bli synliggjort over en lengre periode med flere valg. Likevel konkluderer forskerne med at: «...det virker sannsynlig at flere av kommunen har lyktes med å bevisstgjøre kvinnelige politikere samt gjøre dem tryggere i sine verv» (Aars & Christensen 2012:59).

En ting er hvordan de praktiske mulighetsstrukturer er, en annen ting er hvordan mer symbolske forhold kan virke (de)mobiliserende på kvinner. Som Aars & Christensen (2011) er inne på i sin artikkel om kjønn og politisk motivasjon, handler det blant annet om hvilken effekt det har på rekruttering av kvinner at det allerede finnes kvinner i lokalpolitikken. Deres analyse gir «en viss støtte til antakelsen om at høy kvinneandel i kommunestyret utgjør en stimulerende politisk kontekst for kvinner» (2011:249). Det samme resultatet fremkommer også i Wides (2012) tidsserieanalyse av sammensetning av norske kommunestyre i etterkrigstiden: tidligere års kvinneandel viser seg nemlig å bidra til å forklare variasjonen i kvinnerepresentasjonen mellom norske kommunestyre. Det impliserer på den ene siden en «stivhengighet» og at historien spiller en rolle, men samtidig kan man også tolke det som uttrykk for at kvinnelige politikeres synlighet i seg

selv har en betydning. Det handler om effekten av den symbolske representasjonen: der det finnes synlige kvinner i lokalpolitikken og som politiske ledere, kan det ha en positiv og selvforsterkende effekt på muligheten for å rekruttere nye kvinner inn i lokalpolitikken. Både ved å påvirke den enkelte kvinnens oppfatning av hva som er mulig og ved å påvirke kulturelle og normative mulighetsstrukturer på lokalt nivå. Noen vil si at dette særlig vil være tilfellet når kvinnelige politikere betraktes som politikere – og ikke bare som kvinner. Også van der Ros m.fl. (2010) er inne på dette når de sier at «[k]vinner gjøres til kjønn, mens menn er den 'kjønnsfrie' normen for en god politisk leder» (s.243). I dette legger at mannen er leder, mens kvinnen er en kvinnelig leder.

Kommunepartier og lister: nominasjon av kandidater

Kommunepartiene er, sammen med de lokale listene, et viktig organisatorisk bindeledd mellom innbyggerne og det lokale politiske systemet. Partiene tilbyr velgerne kandidater og et politisk program. Deretter er det opp til velgerne å stemme på parti og eventuelt forandre på listen av kandidater. I og med at partiene helt klart er den viktigste aktøren når det gjelder rekruttering til og sammensetning av kandidatlisten er det som vi allerede har vært inne på i denne rapporten, nødvendig å se på variasjonen blant partiene i nominasjonsprosessene. Med nominasjonsprosessen forstår vi her hele prosessen fra utvelgelse av kandidater til den endelige presentasjonen av partilisten som foreligger for velgerne på valgdagen. Dette gjelder forhold som sammensetning av nominasjonskomiteer, gjennomføring av nominasjonsmøter, og ideologiske og historiske tradisjoner internt i partiene – for å nevne noen elementer.

Som beskrevet innledningsvis er prosessperspektivet i veien fra innbygger til folkevalgt velkjent og mye brukt i denne forskningstradisjonen (Prewitt 1970, Arnstein 2000, Bäck 2000, Jacob 1962, Milbrath 1965, Norris & Lovenduski 1995, Seligman 1971, Narud & Valen 2007). Dette er viktig fordi det ikke utelukkende er valgresultatet på valgdagen som avgjør rekrutteringen av folkevalgte. Som Ringkjøb og Aars skriver (2010:3):

Valet kan vi sjå på som eit mål og eit sluttunkt for ein lang utveljingsprosess. I eit lengre prosessperspektiv er det mogleg å få fram korleis dei få gradvis vert skilt ut frå dei mange.

I denne lange utveljingsprosessen blir det gjerne skilt mellom individer som på ulike måter selv velger å delta og partier som utvelger. Noe forenklet kan man si at individene representerer tilbudssiden, mens partiene representerer etterspørselssiden.

Videre omtales ofte partiene som portvoktere. I dette ligger den forståelse at selv om det er velgerne som foretar valget av parti/representanter, er det partiene som avgjør hvem velgerne kan velge mellom. For å bli kommunestyrerepresentant må en i all hovedsak gå gjennom de politiske partiene. Vi starter derfor denne delen om partienes rolle ved å se på ulike forhold knyttet til nominasjonsprosessen og hva tidligere forskning har avdekket om dette. Vi begynner med å se på de som starter utveljingsprosessen, nemlig nominasjonskomiteen.

Nominasjonskomiteen

Når vi retter fokuset mot nominasjonskomiteen er det spesielt interessant å se på hvordan disse er sammensatt rundt om i norske kommuner. Norske undersøkelser har vist at det gjerne er menn som har passert 50 år som dominerer partienes nominasjonsarbeid (Hellevik & Skard 1985, Offerdal 1988, Ringkjøb 1997, Ringkjøb & Aars 2007, Ringkjøb og Aars 2010). Dersom nominasjonskomiteene domineres av en bestemt gruppe (middelaldrende og eldre menn), vil det kunne tenkes å få konsekvenser for måten listene til slutt blir satt opp. Ifølge Folke og Rickne (2012) er mannlige utvelgere mer tilbøyelige til å gå etter og velge mannlige toppkandidater når de setter i gang rekrutteringsprosessen.

Undersøkelser gjennomført i forbindelse med kommunestyrevalget i 2003 og 2007 viste at de lokale nominasjonskomiteenes medlemmer også i stor grad er nominert på valglistene. Godt over $\frac{3}{4}$ av medlemmene i nominasjonskomiteene er å finne på valglistene. Dette står som Christensen med flere skriver: «...i sterk kontrast til normen om at nominasjonskomiteene skal være uavhengig, både i forhold til andre partipolitiske organ, men også i forhold til den endelige listen» (Christensen mfl. 2008:78). Det kan tenkes flere typer forklaringer på dette. På den ene siden kan det ha med rekrutteringsproblemet å gjøre,

nominasjonskomiteen finner ikke folk som vil stille, eller den finner ikke de «rette folkene». Det kan med andre ord skyldes problemer på tilbudssiden. På den andre siden kan det handle om at nominasjonskomiteen mener de selv er bedre egnet enn andre til å stå på listen. Uavhengig av begrunnelsen for hvorfor nominasjonskomiteene velger å nominere seg selv på listen, fant Christensen med flere (2008) at var dette et tema som i svært liten grad ble tatt opp på nominasjonsmøtene: «Det synes som at dette er vanlig og ikke noe å stille spørsmål ved» (Christensen mfl. 2008:79).

I sin undersøkelse av nominering og konstituering i norske kommuner viser Ringkjøb og Aars (2010) at nominasjonskomiteen sitt arbeid kan deles inn i fire faser: 1) i første fase spørres sittende representanter om de ønsker gjenvalg, 2) så spør en tidligere listekandidater, 3) deretter rettes forespørselen om å stå på listen til lokallagets medlemmer, 4) til slutt spør man sympatisører eller personer i bekjentskapskretsen.

Når de samme forskerne undersøker hvilke grupper nominasjonskomiteenes medlemmer finner det vanskelig å rekruttere så er det spesielt de unge, småbarnsforeldre og minoriteter som blir trukket frem. Av spesiell interesse her er vurderinger som på den ene siden går i retning av representativitetskriterier (kjønn, alder, geografi, yrke, etnisitet etc.) og på den andre siden i retning av dyktighetskriterier (f.eks. erfaring). Undersøkelsene viser at nominasjonskomiteene prøver å få tak i ulike grupper av samfunnet når de setter sammen listen. Men samtidig finner Ringkjøb og Aars (2010) at det er en forskjell mellom mannlige og kvinnelige nominasjonskomitemedlemmer i hvor langt de mener en bør gå for å gjøre noe med kjønnsbalansen i folkevalgte organer. 83 prosent av kvinnelige utvelgere mener at det bør være krav om minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn på listene. For mannlige utvelgere er det 67 prosent som er helt enig i dette kravet.

Nominasjonsmøte

Mens nominasjonskomiteen sin oppgave er å sette opp en liste med kandidater til valg, er det nominasjonsmøtene sin oppgave å vedta den endelige listen. Hovedregelen er at alle medlemmene i lokallaget kan møte på nominasjonsmøter. For de største kommunepartiene (i de større byene) kan det være representantskap med valgte delegater. Det varierer mellom partiene hvor lang tids medlemskap som kreves for at en skal kunne stille på nominasjonsmøter. Noen partier har kun krav

om medlemskap for å delta, mens partier som FrP har krav om at en kun får stemmerett og rett til å stå på lister hvis man har vært betalende medlem en viss tid før nominasjonsmøtet.

Tidligere klassifikasjoner av nominasjonsprosessene i Norge har ofte omtalt det som lukkede og eksklusive systemer (Narud 2008, Hazan & Rahat 2010). Disse klassifikasjonene har primært dreid seg om nominering til nasjonale parlament. Undersøkelsene til Christensen med flere (2008) tyder derimot på at det ikke er noen særlig høy terskel dersom en ønsker å delta i nominasjonsprosessene til lokalvalg, da særlig nominasjonsmøtene.

Det er gjort noen studier som har undersøkt selve nominasjonsmøtene. Offerdal observerte nominasjonsmøtene i seks lokalpartier i Oslo kommune i 1967 (Offerdal 1967). Hellevik og Skard (1985) observerte 37 nominasjonsmøter i sju kommuner i Akershus i forkant av lokalvalget i 1979, mens Ringkjøb undersøkte nominasjonsprosessen (herunder nominasjonsmøte) ved kommunestyrevalget i 1995 i fire kommuner. Den hittil største datainnsamlingen ble gjennomført av Christensen med flere (2008) i forbindelse med nominasjonsprosessene frem mot kommunestyrevalget i 2007. Her ble 101 nominasjonsmøter observert i Oslo kommune og ulike lokallag i Hordaland fylke.

Fra sistnevnte studie har man blant annet sett på de ulike argumentene som ble brukt på talerstolen i omtale av kandidater, enten under presentasjon av listen, eller under innlegg i forbindelse med votering om listeplasser hvor det var motkandidater til nominasjonskomiteen sitt listeforslag.

Når Christensen med flere (2008) ser på argumentasjonen som ble brukt om kandidatene under ett, var det *politisk erfaring* som ble trukket frem som den viktigste begrunnelsen for å ha kandidaten på listen. Dette gjelder uavhengig av hvilken plass på listen som ble diskutert (toppkandidater, kandidater med stemmetillegg og øvrige kandidater). Når en ser på de ulike sjiktene av kandidatlisten tyder funnene på at:

- Dyktighetskriteriene teller mer for de øvre lagene på listen
- Representativitetshensynet er viktigere for lavt plasserte
- Hensynet til kjønn ser ut til å være viktig uansett plassering på listen

Dette peker altså i retning av at erfaring er et viktig element for å forklare hvem som havner på toppen av lista. Vektleggingen av erfaring må blant annet sees i sammenheng med at kvinner står kortere i politikken enn menn. Aars og Christensen (2012) viser mellom annet til en undersøkelse gjennomført i 2008 blant norske kommunestyrerepresentanter, der det kommer frem at menn i snitt sitter 8,7 år, mens kvinner sitter i snitt 5,2 år. Menn sitter altså i snitt litt over to kommunestyreperioder mens kvinner sitter litt over en kommunestyreperiode. Når nominasjonskomiteene og nominasjonsmøtene leter etter kandidater med politisk erfaring finner de med andre ord flere mannlige kandidater enn kvinnelige.

Når vi ser lokalpartienes nominasjonsprosesser under ett er lokalpartienes nominasjonskomiteer som nevnt dominert av middelaldrende og eldre menn, som må imøtekomme flere kriterier samtidig – representativitetskrav og dyktighetskrav. For de øverste plassene er derimot politisk erfaring det viktigste kriteriet. Når vi da vet at kvinner har en tendens til å trekke seg fra politikken tidligere enn menn så kan det bli vanskelig for partiene å bryte ut av et mønster. Det er vanskelig å erstatte en erfaren mannlige kommunepolitiker, som antas å sanke mange stemmer til partiet, med en uerfaren og antatt ukjent kvinnelig kandidat.

Så langt har vi behandlet partiene generelt og ikke sett på partienes kultur, ideologi og verdisyn. Det blir temaet i de neste avsnittene hvor vi ser nærmere på forskjellene mellom partiene.

Partikultur, ideologi og kvotering

Partienes kultur, ideologi og verdisyn kan antas å påvirke partienes vurdering av kjønn som relevant hensyn i sitt nominasjonsarbeid og dermed føre til at det oppstår partiforskjeller når det gjelder rekruttering av kvinner. Det er for eksempel flere av partiene – men ikke alle – som har innført egne regler om kjønnskvoltering, som skal anvendes når kommunepartiene setter opp sine lister (se Matland & Lilliefeldt 2014). Utfordringen er imidlertid, som nevnt ovenfor, at kjønnskvoltering ikke nødvendigvis hjelper for et kommuneparti som bare får inn én representant. Dessuten kan partienes listeoppsett overprøves av velgernes personstemmer.

Forskningslitteraturen skiller ofte mellom venstre- og høyreorienterte partier der partiene til venstre på en ideologisk dimensjon betraktes som mest likestillingsvennlige, mens partiene i

sentrum og til høyre ses på som mindre og minst likestillingsorienterte. Dette gjelder både forskning som ser på norske forhold (Wide 2012, Van der Ros, Johansen & Guldvik 2010, Berglund 2005, Ringkjøb & Aars 2010, Matland & Lilliefeldt 2014) og forskning med komparative perspektiver eller andre land (Norris & Lovenduski 1993; Caul 1999). Denne sammenhengen mellom venstre-høyre-aksen og likestillingsorientering er forholdsvis tydelig på det generelle nivået, men det finnes noen nyanser og unntak når man undersøker de enkelte partiene.

Wide (2012) har studert variasjonen i kvinnerepresentasjon i norske kommunestyre fra 1945-2007. Ett av funnene hennes er at betydningen av partiideologi, kjønnskvolter og andre partistrategier har økt over tid (Wide 2012:342). Denne betydningen skjer i følge Wide på bekostning av andre mer strukturelle faktorer, kommunene blir med andre ord mer like hverandre. Hovedkonklusjonen er at det er en tendens til at kvinnerepresentasjonen i kommunestyrene øker med andelen av venstreorienterte mandater (Wide 2012). Ser man på partienes kandidatlistene, finner forskningen også markante partiforskjeller i andelen av kvinner versus menn. Her er SV og FrP ytterpunktene (Berglund 2005:36, Matland & Lilliefeldt 2014). Partifarge ser også ut til å spille en rolle når det gjelder fordeling av lederposisjoner i kommunene. Partiene AP, SV og V blir omtalt som «[s]vært likestillingsorienterte partier» og har høyere andel kvinner som gruppeledere enn de andre. Videre viser forskerne at kommuner med ordfører fra AP, SV og V har jevnere fordeling av lederverv i kommunen mellom menn og kvinner (Van der Ros mfl. 2010:240-241).

Går vi til Bergh og Finseraas' simulering av kjønnskvolter ved kommunestyrevalg, som ble nevnt tidligere, finnes tilsvarende forskjeller mellom partiene. Effekten av kvotering vil være størst for de partiene som i utgangspunktet har lav kvinneandel (2012:4). Videre finner de at partiene ville bli påvirket veldig forskjellig av kvoteringsordningen alt etter om de i utgangspunktet oppfylte kravet. Det vises for eksempel at «71 prosent av Aps lister oppfylte kravet, mens 13 prosent av FrPs lister gjorde det sammen» (2010:4). At den totale effekten av kjønnskvolter på tvers av alle partiene ville bli begrenset, skyldes altså også at en slik ordning ville slå ut forskjellig på partiene. For de fleste partiene ville ordningen bety flere valgte kvinner, mens den for SV ville bety færre kvinner.

Spørsmålet er allikevel hvordan man skal tolke dette og hvilke virkemidler som skal til for å endre dette. Berglund (2005:37) finner

nemlig at «[s]elv om partilistene i liten grad reflekterer den kjønnsmessige sammensetningen i befolkningen, så reflekterer de medlemsmassen på en nokså tilfredsstillende måte». Ifølge Berglund er det derfor ikke overraskende at listene ser forskjellige ut siden rekrutteringsbasen – medlemsmassen – åpenbart er ulik. Vi mener at funnet gir anledning til å reflektere over om det er medlemsrekruttering eller kandidatrekruttering som er det sentrale virkemidlet for på sikt å øke kvinnerepresentasjonen i folkevalgte organer på lokalt nivå. For noen partier vil det sikkert være et både/og, mens det for andre partier holder å fokusere på det ene av de to. Vi konsentrerer oss her om kandidatrekruttering.

Politiske partier kan imidlertid bruke stemmetillegg for å påvirke hvem som velges fra partiets liste. I sin evaluering nummer to av personvalgordningen konkluderer Christensen m.fl. (2008:93) i den forbindelse med at kjønn som et av flere representativitetskriterier

er viktige for de lavere plasserte kandidatene enn for toppkandidatene og kandidater med stemmetillegg. Det er med andre ord viktig for partiene at listen som helhet er forholdsvis representativ for velgere eller medlemmer, men når det gjelder de prioriterte kandidatene, er man mer opptatt av deres personlige ressurser og ferdigheter.

Personlige ressurser og ferdigheter viser bl.a. til politisk erfaring, kontaktnett og samarbeidsevne, mens representativitetskriterier viser til yrkesbakgrunn, etnisk bakgrunn, geografisk tilhørighet og sektortilhørighet samt kjønn. Men kjønn skiller seg allikevel ut, ved at dette hensynet generelt «ser ut til å være viktig uansett plassering på listen» (Christensen m.fl. 2008:91). Forskerne antar at dette har sammenheng med kvoteringsreglene i partiene samtidig som de mener at nettopp slike regler kan ha en normdannende effekt. Videre understreker forskerne at det er forskjell mellom venstre- og høyreorienterte partier, der de sistnevnte legger relativt mer vekt på dyktighetskriteriene i motsetning til de venstreorientertes fokus på representativitet.

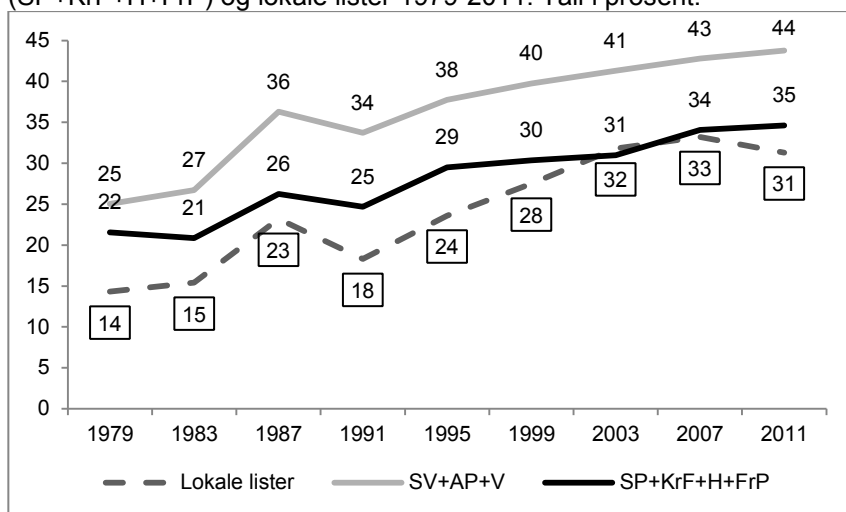
Kort om lokale lister

Selv om lokalvalg i de fleste norske kommuner domineres av partier man også finner på nasjonalt plan, finnes det også en betydelig

variasjon i de lokale partisystemene. I en del kommuner er lokale lister et sentralt element (Aars & Ringkjøb 2005).

Det er gjort forholdsvis lite forskning om lokale lister, da særlig med tanke på kvinnerepresentasjon. Det er derfor usikkert hvilke føringer som dominerer de lokale lister når de setter sammen sine lister, og hvordan de vurderer kvinnerepresentasjon. Men for å få et inntrykk av i hvilken grad lokale lister skiller seg ut, har vi i Figur 3 tegnet inn utviklingen i andelen kvinnelige representanter etter det som vi omtalte ovenfor som likestillingsorienterte partier, øvrige nasjonale partier og lokale lister. Vi er klar over at lokale lister dekker over mange ulike listeprofiler, men som en overordnet innfallsvinkel betrakter vi dem her under ett.

Figur 3. Andelen kvinnelige kommunestyrerepresentanter i likestillingsorienterte partier (SV+AP+V), andre partier (SP+KrF+H+FrP) og lokale lister 1979-2011. Tall i prosent.

For å skille ut de lokale listene i figuren, har vi laget en stiplet linje, med tilhørende prosentall innrammet. For de likestillingsorienterte partiene bruker vi en heltrukket lysgrå linje, mens for de øvrige nasjonale partiene bruker vi en heltrukket mørk linje. For de to sistnevnte ligger prosenttallene over linjene, men ikke i rammer. Det er spesielt tre forhold ved figuren som er verdt å trekke frem.

For det første ser de lokale listene ut til å følge det samme mønsteret som de nasjonale partiene ved at det skjer en gradvis økning

av kvinnelige kommunestyrerepresentanter fra 1979 og fram til 2007. I 2011 er det derimot en liten nedgang for de lokale listene, fra 33 prosent i 2007 til 31 prosent i 2011.

For det andre viser tallene at det er en viss nivåforskjell mellom de lokale listene og de likestillingsorienterte partiene. Altså at de likestillingsorienterte partiene har en høyere representasjon av kvinnelige kommunestyrerepresentanter enn de lokale listene.

For det tredje så ser vi av figuren at de lokale listene i første del av perioden hadde den laveste kvinneandelen. Men fra 1999 og utover ligger de nokså likt med de øvrige nasjonale partiene, SP, KrF, H og FrP. De lokale listene lå faktisk ett prosentpoeng over disse partiene etter valget i 2003.

Valgkamp og lokale medier

Når kandidatlisten har gått gjennom nominasjonsprosessen og endelig blitt vedtatt på nominasjonsmøte, vil lokalpartiene bruke denne listen aktivt i valgkampen, der det er toppkandidatene som får mest oppmerksomhet. Christensen med flere (2008) viser i den forbindelse at de som er mye eksponert i mediene faktisk får flere personstemmer ved kommunestyrevalgene. Dermed kan den lokale mediedekningen føye seg inn i rekken av flere elementer som bidrar til å forklare variasjoner i kvinnelig representasjon i norske kommunestyre.

Det er gjort relativt lite forskning på lokale medier og lokale valgkamper ved kommunestyrevalg i Norge. Elvestad (2009) refererer i sin kunnskapsstatus til en studie fra Telemark som viser at kvinnelige lokalpolitikere i mindre grad enn mannlige politikere blir brukt som kilder. Kvinner utgjorde 17 prosent av kildene blant kommunepolitikere i avisene Varden og Telemarksavisa. Dette er langt mindre enn den faktiske andelen av kvinnelige kommunestyrepolitikere som er på 39 prosent i Telemark. Dette funnet føyer seg inn i rekken av flere studier som viser at mannlige kilder dominerer i mediene (se Elvestad 2009 for referanser til flere studier). Elvestad (2009) drøfter i hvilken grad denne underrepresentasjonen av kvinnelige politikere som kilder i mediene skyldes at kvinnene i mindre grad enn menn tar initiativ. Her viser hun mellom annet til Aalberg (2009) sin studie av stortingspolitikere som konkluderer med at mannlige stortingsrepresentanter oftere enn kvinnelige representanter selv tar kontakt med journalister.

Når det gjelder bruken av nye medier og spesielt sosiale medier i politisk kommunikasjon og valgkamp er det heller ikke gjort mye

forskning om forskjeller mellom mannlige og kvinnelige lokalpolitikere. Men noe er det allikevel gjort. Seggaard (2013) har belyst lokale kandidaters bruk av ulike kommunikasjonsredskaper i lokalvalgkampen 2011, med et særlig fokus på bruken av sosiale medier med en privat profil. Hun finner ikke noen nevneverdig forskjell mellom kvinner og menn. Derimot ser det ut til at det å være toppkandidat, ha fokus på unge velgere, selv være ung og i tillegg besitte en viss teknisk kompetanse øker sannsynligheten for å bruke sosiale medier med privat profil i valgkampen. I den danske kandidatundersøkelsen fra 2009 (lokalvalg) fant man motsatt at kvinnelige kandidater er mindre aktive generelt også når det gjelder elektroniske redskaper i valgkampen (Hansen & Hoff 2010). Hvorvidt denne kjønnsforskjellen mellom danske og norske kandidater skyldes de to årene mellom valgene, kan man bare spekulere over. Men det er en kjensgjerning at samme kjønnsforskjell ikke gjenfinnes blant kandidater til det danske folketingsvalg i 2011. I en nyere studie av Hansen og Kosiara-Pedersen (2014) blir det danske folketingsvalget i 2011 undersøkt. Heller ikke her ser det nemlig ut til at kjønn som sådan har noen effekt i bruken av Internett som en del av valgkampen. Det kan også legges til at Seggaard (kommer) på grunnlag av tidligere nevnte undersøkelse finner at kvinnelige kandidater har en større tendens til å vurdere sosiale medier generelt som en nyttig og passende arena for politisk kommunikasjon mellom velgere og politikere, enn det mannlige kandidater har.

Samlet sett er det vanskelig å si for sikkert om mediernes rolle i valgkampen, og den generelle lokalpolitiske dekningen, kan bidra til å forklare variasjonen i andelen kvinnelige lokalpolitikere mellom kommunene. De studiene som er gjort peker i retning av at mediefokuset er på de som er på toppen av listene, som da gjerne er menn, og at kvinner i mindre grad enn menn blir brukt som kilder i mediene.

For partiene er det derfor sentralt å være bevisst om hvem som frontes i valgkampen, på hvilken måte og hvordan dette samsvarer med de hensynene partiet betrakter som viktig i lokalpolitikken. Det handler nemlig også om formidling av kulturelle normsett som påvirker mulighetsstrukturene i lokalpolitikken – det usynlige glasstaket. Dette leder oss til neste kapittel som tar for seg tilbuds- og etterspørselsmekanismer på mikronivå.

4 Mikronivå: tilbud og etterspørsel

På det som kalles mikronivået går vi inn på de enkeltpersonene som påvirker rekrutteringen. Det gjelder dels det vi har kalt for etterspørselssiden: de «utvelgerne» som prioriterer mannlige og kvinnelige kandidater. Gitt den valgordningen vi har ved kommunestyrevalg, er det som nevnt to grupper utvelgere å ta hensyn til: partiene (ved nominasjonskomiteer og nominasjonsmøter) og velgerne som gir personstemmer. I tillegg kommer tilbudssiden, som er de potensielle kandidatene.

Som nevnt i omtalen av valgordningen, har diskusjonen om det er partiene eller velgerne som er årsak til lav kvinnerepresentasjon fått mye oppmerksomhet i forskningslitteraturen. Og som det fremgår av diskusjonen mellom norske forskere representert ved Ottar Hellevik på den ene siden og Tor Midtbø og Dag Arne Christensen på den andre, dreier denne seg i stor grad om tolkning av tall og valgordningen og hvordan konklusjoner bør formuleres (se Hellevik 2005, Midtbø & Christensen 2005). Frontene forekommer steile og noe forenklet kan man si at Hellevik mener at velgerne har stor makt og dermed også «ansvar» for kjønnsfordelingen etter valget. Midtbø og Christensen legger derimot hovedansvaret på partiene, idet de fastslår at «etter at partiene har lagt premissene i nominasjonsprosessen, er det ikke mye igjen for velgerne å påvirke» (Midtbø & Christensen 2005:557). At partiene spiller en viktig når det gjelder kvinnerepresentasjon i kommunestyrerommene er det under alle omstendigheter bred enighet om i forskningen, uenigheten handler mer om hvor viktig i lys av andre mekanismer.

Hvordan valgresultatet – og dermed kjønnsbalansen – påvirkes av velgernes og partienes prioriteringer, er beskrevet nærmere i kapitlet om makronivået. Her skal vi føye til noen kommentarer som går nærmere inn på tilbuds- og etterspørselssidene.

Partienes etterspørsel

I avsnittet om mekanismer på mesonivå, berørte vi organiseringen av nominasjonsprosessene i partiene. Dette er en viktig side ved seleksjonsprosessen av kandidater, men samtidig er forskningen oppmerksom på at slike nominasjonsprosesser også involverer enkeltaktører og ikke bare fungerer på det organisatoriske nivå. Forskerne Øystein Gullvåg Holter og Elisabet Rogg (2010:124) gjør i den forbindelse en kobling mellom nettopp mesonivå og individnivå, når de setter åpenhet, etterrettelighet og innsyn opp mot «kameraderi (eller korrupsjon)», der sistnevnte fenomen foregår mellom enkeltaktører og har med forskernes ord «ingen gunstig likestillingseffekt» (s.124). Holter og Rogg fortsetter med å understreke betydningen av at «alle skal ha de samme mulighetene», i stedet for å velge blant dem man kjenner og dem som likner mest på en selv. Selv om det fremholdes at politikkområdet er kommet lengre enn økonomiområdet når det gjelder likestilling, er det allikevel verdt å reflektere over hvilke spilleregler som reelt rår og særlig i de tilfellene politikken preges av manglende kjønnslikhet – hvilket det også finnes eksempler på (Holter & Rogg 2010). I relasjon til etterspørselstermologien, handler dette om på hvilket marked man ser etter kandidater. Er det et åpent marked eller et lukket marked?

Videre pekes det i litteraturen på at partiene handler strategisk når de etterspør kandidater. Partiene har nemlig en tendens til å etterspørre de kandidatene som de tror er mulig å rekruttere samtidig som partiene etterspør de kandidatene som de tror velgerne vil stemme på (Hellevik 2005:548, Bergh, Bjørklund & Hellevik 2010:106, Dahlerup 2014). På denne måten forholder partiene seg til både tilbudet av kandidater og velgernes etterspørsel.

Velgernes etterspørsel

Også velgerne er en avgjørende etterspørselsfaktor: Det er dem som på valgdagen velger et parti/liste og i tillegg har mulighet for å avgi en personstemme. Utviklingen de siste årene har vært at valgdeltagelsen for kvinner og menn har nærmet seg hverandre. De kjønnsforskjellene (om enn små) som fortsatt finnes «er betinget av velgernes alder. Kvinner stemmer hyppigere enn menn i de yngre aldersgruppene, mens mennene deltar mer enn kvinner blant de eldre velgerne» (Christensen, Arnesen, Ødegård & Bergh 2013:6). Det at kvinnene over tid har økt sin valgdeltagelse, kan kanskje få noen til å tro at det vil få positiv

effekt på andel valgte kvinner i lokalpolitikken. Men slik er det nødvendigvis ikke, ifølge forskningslitteraturen.

Årsaken er at kjønn heller ikke for velgerne fremstår som det viktigste kriterium når krysset skal settes. Politisk erfaring, politiske kjernesaker, geografisk tilhørighet og personlig bekjentskaper er forhold som velgerne oftere legger vekt på enn kjønn (Matland & Lilliefeldt 2014). Til tross for at norske forskere har vært uenige om hvilken vekt man skal legge på henholdsvis partienes nominasjoner og velgernes rettelsjer, når kvinneandelen i kommunepolitikken skal forklares, er begge parter likevel enige om at velgerne neppe har noe bevisst ønske om å prioritere mannlige kandidater – eller å stenge kvinnene ute.

Menn har nok oftere en synlig posisjon i lokalsamfunnet, de kan ha lengre lokalpolitisk erfaring – og de blir dermed mer synlige for velgerne (Bergh, Bjørklund & Hellevik 2010:120). Christensen m.fl. (2008:102) viser at kvinnelige kandidater ved kommunestyrevalget får noe færre personstemmer enn menn, selv om forskjellen er liten. Betydningen av kjønn forsvinner likevel, når man tar hensyn til andre forhold som er forbundet med kjønn og som påvirker personstemmegivningen. Hellevik (2005) konstaterer på sin side at reduksjonen i kvinneandelen i kommunestyrene «som følge av personstemmegivningen, er en utilsiktet konsekvens av at velgerne vektlegger politisk erfaring og andre egenskaper der menn har stilt sterkere». Bergh med kolleger (2010:120) peker på at

[e]ttersom kvinnene har kommet sterkere med i kommunalpolitikken, konkurrerer de mer på likefot med menn. Dette kan forklare at den negative effekten av listerettingen på kvinnerepresentasjon har avtatt ved de siste valgene.

Med andre ord: dersom kjønn skal være avgjørende for velgerne, så må kjønn oppfattes som et viktig og relevant kriterium i lokalpolitikken for velgerne.

Så finnes det også eksempler på at velgerne bevisst har prioritert kvinnelige kandidater. Ved «kvinnekuppet» i 1971 ble det kvinneflertall i kommunestyrene i Oslo, Asker og Trondheim, noe som blant annet skyldtes en organisert retteaksjon (Skard 1979). Bergh mfl. (2010:120) peker på et bølgemønster: selv om den negative effekten av personstemmer avtar over tid, finnes også svingninger fra valg til valg. De tolker dette som et utslag av mobilisering til fordel for kvinner ved

enkelte valg, som gir en positiv effekt – men som dermed også kan gi svakere mobilisering ved neste valg. Drude Dahlerup formulerer noe av det samme på denne måten (2010:144):

Forholdet er formentlig det komplekse, at nettoeffekten af vælgernes kryds varierer fra parti til parti, men også med debatten. En stor debat om kvinders underrepræsentation kan give mange personkrydser på kvinder ved det følgende valg, hvilket igen påvirker partiernes nominationer.

Nå er det imidlertid slik at det mønsteret som trer fram for hele landet, ikke nødvendigvis gjelder i hver enkelt kommune. Det kan være store variasjoner mellom kommunene, som dels kan skyldes egenskaper ved den enkelte kommunen og dels rene tilfeldigheter. Hilde Bjørnå (2012) gir et illustrerende eksempel, der hun sammenligner to nordnorske kommuner foran valget i 2007. I begge kommuner ville kvinneandelen i kommunestyret blitt 35 prosent, hvis partienes rangeringer skulle være avgjørende. Likevel ble kvinneandelen 24 prosent (4 av 17) i den ene kommunen og 53 prosent (9 av 17) i den andre. Bjørnå trekker fram flere forklaringer på hvorfor det ble slik. Delvis handler det om den politiske kulturen i kommunene, der den ene hadde en tradisjon for kvinnelig deltakelse i så vel lokalpolitikken som lokalsamfunnet generelt. Dels handler det om at velgerne var opptatt av andre hensyn: i den ene kommunen la velgerne vekt på en god representasjon fra alle deler av kommunen, og dette ble prioritert framfor kjønnsbalanse. Dette kan minne oss på at det er mange hensyn å ta i lokaldemokratiet, og at kjønnsbalanse ikke nødvendigvis behøver å være det viktigste.

Det er med god grunn at Christensen og kolleger (2004, 2008) framhever at velgerne pleier å stemme på toppkandidatene. Likevel er det grunn til å tenke gjennom hvilke konsekvenser dette bør få for partienes nominasjoner. Dette funnet bør på sin side heller ikke tolkes som at velgerne – automatisk og uten å tenke – vil gi personstemmer til enhver kandidat som partiene plasserer øverst på lista. Hellevik og Bergh (2005:73) har undersøkt valglister til kommunestyrevalg som er alfabetisk rangert, og ikke funnet noen tendens til at kandidatene øverst på listen får flere stemmer. Hvis partiene vil ha flere kvinner inn i sin kommunestyregruppe, er det altså ikke nødvendigvis tilstrekkelig å plassere flere kvinner høyere opp på listene. Velgerne stemmer neppe på kandidater som de aldri har hørt om. Dermed bør partiene også tenke

gjennom hva de kan gjøre for å synliggjøre sine prioriterte kandidater, og hva kandidatene selv kan gjøre for å markere seg.

Tilbudet av kandidater

Kandidatmarkedet består av «potensielle rekrutter som utvelgerne kan hente kandidater fra» (Aars & Christensen 2011:236). I prinsippet er disse potensielle rekruttene alle personer i kommunen som er valgbare til kommunestyret, men i praksis vil de ofte være avgrenset til det aktuelle partis medlemsmasse. I et kjønnslikestillingsperspektiv er det derfor også relevant å ha in mente at det er forskjell mellom partiene med hensyn til hvor stor andel av medlemmene som er kvinner, samt at kvinner i mindre enn menn er medlem av et politisk parti (Berglund 2005). Dette har konsekvenser for det reelle rekrutteringsgrunnlag – størrelsen og sammensetningen av markedet.

I Aars og Christensens analyse av kjønn og politisk motivasjon (2011), belyser de en rekke forhold på individnivå som kan bidra til å forklare hvorfor det kan være vanskelig å rekruttere kvinner til en listeplassering. Det handler om kjønnsforskjeller på individnivå med hensyn til interesse og politiske deltagelsesformer, men samtidig understreker forskerne at betydningen av individuelle kjennetegn avhenger av trekk ved konteksten (s.246). Særlig gjelder det som tidligere nevnt andel kvinner i kommunestyret. Det viser seg imidlertid at det ikke er noen signifikant forskjell på kvinner og menns interesse for lokalpolitikk (Aars & Christensen 2011). En interessant forskjell mellom kjønnene dreier seg også om motivasjonen for å gå inn i lokalpolitikken. Mens kvinner ofte går inn i lokalpolitikken på grunn av en bestemt sak innen velferdsområdet og med den hensikten å gjøre en innsats for en bestemt gruppe, er mannlige politikeres motiv snarere koblet til mer generell interesse for politikk og karriere (Berglund 2005).

Berglund finner videre at det ikke er stor forskjell mellom kjønnene når det gjelder begrunnelser for å tre ut av lokalpolitikken, med unntak av ét punkt: «barn». «Dette argumentet ble hyppigere benyttet av unge kvinner enn unge menn», skriver Berglund (2005:9). Funnet kan ses i sammenheng med det som allerede er nevnt om at kvinner har flere forpliktelser i hjemmet samtidig som det er stor grad av likestilling på arbeidsmarkedet, hvilket gjør den frivillige deltagelsen i lokalpolitikk til en relativt større belastning for kvinner enn for menn (Holter & Rogg 2010, Kjær 2009). Ellers har forskningen også vist at

overrepresentasjonen av menn i lokalpolitikken i noen grad kan forklares med at menn generelt har lengere og mer partipolitisk erfaring enn kvinner (Berglund 2005:49). Samtidig vet vi også at det er en klar sammenheng mellom høyere utdanning og politisk deltagelse. Spørsmålet er hva som skjer nå hvor kvinner er gått forbi mennene på utdanningsområdet. En forutsetning for at dette skal gi uttelling i lokalpolitikken er at de aktuelle kommunene kan fastholde denne gruppen av høytutdannede kvinner, noe forskningen peker på kan være en utfordring jf. kapitlet om mekanismer på makronivå.

5 Avslutning

Sammenfattende forklaringer på kvinnerepresentasjon

Vi har i denne kunnskapsstatusen løftet frem sentrale funn og resultater fra forskningslitteraturen om hva som har vist seg å ha betydning for å fremme den likestilte lokalpolitikken. Mer konkret har hensikten vært å gi et oversiktsbilde over mekanismer som virker inn på kjønnsbalansen i lokalpolitiske organer og da særlig hva som kan bidra til å rette opp lav kvinnerepresentasjon. Vår modell i Figur 2 illustrerer kompleksiteten i dette bildet.

Gjennomgangen av sentrale deler av forskningslitteraturen er her ment å være et bakteppe for refleksjon i partiene og kommunene. Det er aktørene i partiene og kommunene som vet hvor skoen trykker – altså om kjønnsbalansen oppleves som for dårlig – og kan vurdere om det er en utfordring som krever tiltak. Det handler om konkrete tiltak, men også om holdninger og verdier. Videre handler det om formidling og strategier, innat så vel som utad i medier og i kommunikasjonen med velgere. Samtidig er det også en kjensgjerning at ingen aktører – partier, velgere eller andre – har full kontroll. Det skyldes at mange faktorer spiller sammen og at resultatet i form av faktisk kvinnerepresentasjon, også er kontekstavhengig (Christensen 2009).

Vi avslutter denne kunnskapsstatusen med noen sammenfattende forklaringer på variasjonene i kvinnerepresentasjon i politikken (Dahlerup 2010, 2009).³ Dette er teorier som legger vekt på ulike forhold og som hver for seg bidrar til å sette tingene litt på spissen. Det er allikevel vår vurdering at de til sammen utfyller hverandre og peker på momenter som er mer eller mindre gjenkjennelig i en gitt sammenheng.

³ De tre teoriene som kort presenteres kommer i tillegg til teorien om de diskursive rammene som ble omtalt under forklaringene på makronivå.

Metthetshypotesen

Det er den danske forskeren Ulrik Kjær som har lansert teorien om at det på etterspørselssiden er et metningspunkt når det gjelder kvinner og politikk (Kjær 1999, 2009). Metningspunkt impliserer at det på et tidspunkt, når kvinneandelen er nådd et visst nivå, oppstår en mer eller mindre bevisst opplevelse hos de politiske partiene så vel som hos velgerne om at «nok er nok» og at de derfor ikke lengere etterspør flere kvinner. Med andre ord kommer det et tidspunkt der partiene og velgerne ser seg fornøyd med kvinneandelen, og derfor «tillater» seg å legge vekt på andre forhold enn kjønn når de rekrutterer kandidater henholdsvis avgir sin stemme. Det kan være alder, geografi, politisk erfaring eller annet som i den gitte situasjonen oppleves som viktigere. Det handler altså ikke om at kvinnerepresentasjon plutselig oppfattes som uviktig, men mer om at kampen for økt kvinneandel betraktes som vunnet, og at aktørene derfor ligger sine våpen på hyllen og vender sin oppmerksomhet mot andre forhold som også synes viktige. Ulrik Kjær mener å kunne vise at metthetspunktet i Danmark ligger på rundt 30 prosent kvinnerepresentasjon, men han er samtidig åpen for at nivået for når metthetsfølelsen oppstår, er kontekstavhengig (2009). Som det ble kommentert i forbindelse med det nasjonale oversiktsbildet i innledningen, er det mye som tyder på at et eventuelt metthetspunkt i Norge legger godt over de 30 prosent.

Kjønnsmakthypotesen

Noen velger å se metthetstilnærmingen i relasjon til et maktperspektiv, og nærmere bestemt kjønnsmakt (Dahlerup 2009). Tanken bak kjønnsmaktbegrepet kan nok for mange forekomme noe fremmed i en tid der likestilling synes viktig på mange samfunnsområder, fordi begrepet impliserer at samfunnet – og politikken spesielt – (fortsatt) er mannsdominert og strukturene i samfunnet bidrar til å opprettholde dette. Mannsdominansen kan være bevisst gjennom å signalisere at kvinneandelen allerede er stor nok, eller ved å holde kvinnene utenfor de reelle maktposisjoner, men det handler kanskje i enda større grad om det indirekte og ubevisste ved menn med makt opprettholder gamle vaner og nettverk der kvinner ikke er synlige. Tine Kjær Bach kobler en slik kjønnsmakttolkning til et marginaliseringsperspektiv (2005:9), der utsagn som «menns dominans og kvinners avmakt», «maktens jernlov», «kvinnene inn – makten ut», og «makten ut – kvinnene inn» gjør seg gjeldende (se også Dahlerup 2010:148). I litteraturen argumenteres det

for at dette kjønnsmaktperspektivet fortsatt gjør seg gjeldende, men det var særlig fremtredende på 70- og 80-tallet.

Etterslepshypotesen

Stein Rokkan snakker i sin bok *Stat, nasjon, klasse* om etterslep i graden av politisk mobilisering når han skriver om utvidelsen av stemmeretten: «Men det tok tid før de som til sist hadde fått stemmerett, i praksis tok sine nye rettigheter i bruk og dermed innvirket på maktbalansen i systemet» (1987:133). Det er denne observasjon av historisk etterslep som har gitt opphav til etterslephypotesen innen forskning på kvinnerepresentasjon (Raaum 1995). I teorien ligger det en forestilling om at ting tar tid, men at bruken av rettigheten til representasjon nok skal bli en realitet, om ikke nå så i fremtiden. – Det er bare noen terskler som må passeres først. Dahlerup (2010) tolker hypotesen som en tro på at kvinnene nok skal komme etter og bli integrert i ledelsen av samfunnet. Utviklingen skjer uansett og «helt af seg selv» (Dahlerup 2010:150). Spørsmålet er bare når det skjer. Svaret vil avhenge av mobilisering og aktivering av kvinner og hvilke ressurser kvinnene har tilgjengelig. Dermed blir fokus innen dette optimistiske perspektivet å understøtte og legge til rette for disse forholdene. Sagt på en annen måte, utfordringen og årsaken til lav kvinneandel skyldes ikke mennene og deres hang til makt og dominans.

Avslutning

De tre perspektivene som her er nevnt, er i beste fall supplerende og ikke i seg selv tilstrekkelig for å forklare hva som er årsak til lav kvinnerepresentasjon i en gitt lokal kontekst. Disse perspektivene kan også gi inntrykk av at partier og lister i kommunen ikke har så mye å si; at kjønnsbalanse enten uansett kommer av seg selv, før eller siden, eller at det uansett vil være maktstrukturer i samfunnet som hindrer en likestilt lokalpolitikk. Derfor er det grunn til å framheve at det tross alt er betydelig variasjon mellom norske kommuner, når det gjelder kjønnsbalanse i kommunestyret. Det tyder på at lokale forhold og ulike lokalpolitiske aktører også kan ha stor betydning for utfallet.

Litteratur

Allern, Elin H., Rune Karlsen & Hanne Marthe Narud (2014). «En representativ forsamling?», i Hanne Marthe Narud, Knut Heidar & Tore Grønlie (red.) *Stortingets historie 1960–2013*. Bergen: Fagbokforlaget (under utgivelse).

Arnstein, Sherry (2000). «A Ladder of Political Participation», i Richard T. LeGates & Frederic Stout, red.: *The City Reader*. 2nd ed. London, New York: Routledge.

Bach, Tina Kjær (2005). *Kvinder i kommunalpolitik. En rapport udarbejdet for Ligestillingsafdelingen*, jan.2005. Aalborg: FREIA, Center for Kønsforskning, Aalborg Universitet. Online: http://miliki.dk/fileadmin/ligestilling/Images/kvinder_i_ledelse/kik/Kvinder-i-kommunalpolitik.pdf (lesedato: 19.03.2014).

Bergh, Johannes (2009). «Public Opinion and Representation of Women in National Legislatures: An Analysis of Cause and Effect», *The Journal of Legislative Studies* 15(1):53-70.

Bergh, Johannes, Tor Bjørklund & Ottar Hellevik (2010). «Personutvelgningen i norske valg», *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 16 (2):105-131.

Bergh, Johannes & Henning Finseraas (2012). *Notat angående mulig kjønnskvalifisering på partilistene ved kommunestyrevalg*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Berglund, Frode (2005). *Likestilte politikere? Om rekruttering og frafall i lokalpolitikken*. Rapport 2005: 18. Oslo: NIBR.

Bjørklund, Tor (1999). *Et lokalvalg i perspektiv*. Oslo: Tano.

Bjørnå, Hilde (2012). «Gender Balance and Institutions in Local Government – Examples from Rural Norway», *Lex Localis – Journal of Local Self-Government* 10(2): 129-152.

Bäck, Henry (2000). *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid*. Malmö: Liber.

Caul, Miki (1999). «Women's Representation in Parliament. The Role of Political Parties» *Party Politics* 5(1):79-98.

Christensen, Ann-Dorte (2009). «Lokal kvinderepræsentation. Ligestillingens oversete akilleshæl» i Jytte Larsen (red.) *Kvinder i kommunalpolitik 1909-2009. Festskrift for 100 år med kvinders valgret*. København: KVINFO. Online: <http://www2.kvinfo.dk/2015/kvinder-i-kommunalpolitik-1909-2009-festskrift-100-aar-med-kvindes-valgret> (lesedato: 19.03.2014).

Christensen, Ann-Dorte & Nina C. Raaum (1995). «Politiske mobiliseringsmodeller» i Christina Bergqvist m.fl. (red.) *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christensen, Dag Arne, Sveinung Arnesen, Guro Ødegård & Johannes Bergh (2013). *Valgdeltagelsen ved kommunestyrevalget 2011*. Rapport nr. 1. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Christensen, Dag Arne, Tor Midtbø, Hans-Erik Ringkjøb & Jacob Aars (2008). *To valg med ny personvalgordning. Kontinuitet eller endring?* Rapport 9-2008. Bergen: Uni Rokkansenteret

Christensen, Dag Arne, Tor Midtbø, Hans-Erik Ringkjøb, Lars Svåsand & Jacob Aars (2004). *Ny personvalgordning og hva så?* Rapport 8-2004. Bergen: Rokkansenteret.

Dahlerup, Drude (2009). «Glasloftlandet» i Jytte Larsen (red.) *Kvinder i kommunalpolitik 1909-2009. Festskrift for 100 år med kvinders valgret*. København: KVINFO. Online: <http://www2.kvinfo.dk/2015/kvinder-i-kommunalpolitik-1909-2009-festskrift-100-aar-med-kvindes-valgret> (lesedato: 19.03.2014)

Dahlerup, Drude (2010). «Kvinder i nordisk politik – en stadig fremgangssaga?» i Kirsti Niskanen & Anita Nyberg (red.) *Kön och makt i Norden. Del II Sammanfattande diskussion och analys*. TemaNord 2010:525. København: Nordisk Ministerråd.

Dahlerup, Drude (2014). Første opponering i Vibeke Heidenrichs forsvar for sin avhandling «Kjønnskvoltering i selskapsstyrer og rekrutteringseffekter» for graden ph.d. (philosophiae doctor) (disputas). Oslo: Det samfunnsvitenskapelige fakultet, 13.mars kl 10.30.

Dahlerup, Drude & Lenita Freidenvall (2010). «Judging gender quotas: predictions and results», *Policy & Politics* 38(3):407-425.

Danmarks Statistik (2014). *Valg til kommunalbestyrelser efter område, tid og stemmer/kandidater/køn*, datert 28.05.2014. Online: www.statistikbanken.dk/VALGK3 (lesedato: 28.05.2014).

Egge-Hoveid, Kristin (2013). «Indikatorer for kjønnslikestilling i kommunene. Likestilling – avhengig av hvor vi bor», *Samfunnsspeilet* 3:10-16.

Elvestad, Eiri (2009). *Lokalmedier, lokaldemokrati og kjønnslikestilling i en ny tid: En kunnskapsstatus om lokale mediers rolle for lokaldemokratiet i et kjønnsperspektiv*. Rapport 2/2009. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.

Fiig, Christina (2009). «Køn og magt i dansk politik og centraladministration», i Kirsti Niskanen & Anita Nyberg (red.): *Kön och makt i Norden. Del 1 Landsrapporter*. TemaNord 2009:569. København: Nordisk Ministerråd.

Folke, Olle & Johanna Rickne (2012), *Female Representation but Male Rule? Party Competition and the Political Glass Ceiling*, Uppsala Center for Labor Studies, Working Paper 2012:9.

Hansen, Kasper M. & Jens W. Hoff (2010). *Den kommunale valgkampagne anno 2009*. Working paper nr. 04. København: Institut for Statskundskab.

Hansen, Kasper M. & Karina Kosiara-Pedersen (2014). «Cyber-Campaigning in Denmark: Application and Effects of Candidate Campaigning», *Journal of Information Technology & Politics* (11) s 11(2):206-219.

Hansen, Thomas & Britt Slagsvold (2012). *Likestilling hjemme*. Rapport 8/12. Oslo: NOVA.

Hazan, Reuven Y. & Gideon Rahat (2010). *Democracy within Parties: Candidate Selection Methods and Their Political Consequences* Oxford University Press.

Held, David (2006). *Models of Democracy*. 3 utg. Cambridge: Polity.

Hellevik, Ottar (2005). «Velgerne uten innflytelse over personutvelgingen? En kritikk av Rokkansenterets evalueringsrapport», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 46(4):539-553.

Hellevik, Ottar & Johannes Bergh (2005). «Personutvelgingen. Ny ordning – uendret resultat», i Jo Saglie & Tor Bjørklund (red.) *Lokalvalg og lokalt folkestyre*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Hellevik, Ottar & Torild Skard (1985): *Norske kommunestyreter. Plass for kvinner?* Oslo. Universitetsforlaget.

Holter, Øystein Gullvåg & Elisabet Rogg (2010). «Kjønn og makt i Norden – tolkninger og forklaringsforsøk», i Kirsti Niskanen & Anita Nyberg (red.) *Kön och makt i Norden. Del II Sammanfattande diskussion och analys*. TemaNord 2010:525. København: Nordisk Ministerråd.

Jacob, Herbert (1962): «Initial Recruitment of Elected Officials in the US – A Model» *The Journal of Politics*, 24(04):703-716.

Jákupsstovu, Beinta í (2013). «Kvinneunderskudd blant færøyske politikere – sett i lys av Norris' traktmodell for rekruttering av politiske representanter», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 54(3):311-337.

Johansson, Folke (1999). «Vem personröstar och varför», i Sören Holmberg & Tommy Möller (red.), *Premiär för personval*. SOU 1999:92. Stockholm: Justitiedepartementet.

Kjær, Ulrik (1999). «Saturation Without Parity: The Stagnating Number of Female Councillors in Denmark», i Erik Beukel, Kurt Klaudi Klausen & Poul Erik Mouritzen (red.) *Elites, Parties and Democracy – Festschrift for Professor Mogens N. Pedersen*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Kjær, Ulrik (2007). «Kommunalpolitikere», i Roger Buch & Jørgen Elklit (red.), *Nye kommunalvalg? Kontinuitet og forandring ved valget i 2005*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Kjær, Ulrik (2009). «Hvorfor der der så få kvinder i kommunalpolitik?», i Jytte Larsen (red.) *Kvinder i kommunalpolitik 1909-2009*. Festskrift for 100 år med kvinders valgret. København: KVINFO. Online: <http://www2.kvinfo.dk/2015/kvinder-i-kommunalpolitik-1909-2009-festskrift-100-aar-med-kvindes-valgret> (lesedato: 19.03.2014).

Kjær, Ulrik (2013). «Efter de første 100 år: Kvinder i dansk kommunalpolitik 1909–2009», i Jørgen Elklit & Ulrik Kjær (red.) *KV09. Analyser af kommunalvalget 2009*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Kvelland, Eva (2014). «Politisk deltakelse i gråsonen. Barbu-saken: Når aksjonskanalen bruker valgkanalen». Paper til Nasjonal fagkonferanse i statsvitenskap, Tromsø, 6.–8. januar.

Lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven) (1992).

Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) (2002).

Matland, Richard E. (1998). «Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries», *Legislative Studies Quarterly* XXIII(1):109-125.

Matland, Richard E. & Emelie Lilliefeldt (2014). «The Effect of Preferential Voting on Women's Representation», i Maria Escobar-Lemmon & Michelle M. Taylor-Robinson (red.), *Representation and Women's Interests*. Oxford, UK: Oxford University Press.

McCombs, Maxwell E. & Donald L. Shaw (1972). «The Agenda-Setting Function of Mass Media», *The Public Opinion Quarterly* 36(2):176-187.

Meld.St. 44 (2012-2013). Likestilling kommer ikke av seg selv. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement.

Midtbø, Tor & Dag Arne Christensen (2005). «Når angrep blir til forsvar. En kritikk av Helleviks 'kritikk'», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 46(4):554-564.

Milbrath, Lester (1965): *Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics?* Chicago: Rand McNally & Company.

Narud, Hanne Marthe og Henry Valen (2007). *Demokrati og ansvar. Politisk representasjon i et flerpartisystem*. Oslo: Damm.

Nielsen, Peder (2007). *Ett decennium med personval – erfaringer og utfall*. SOU 2007:68. Stockholm: Justitiedepartementet.

Norris, Pippa (1997). *Passages to power – Legislative recruitment in advanced democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, Pippa (2004). *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press

Norris, Pippa (2006). «The Impact of Electoral Reform on Women's Representation», *Acta Politica* 41:197-231.

Norris, Pippa & Joni Lovenduski (1993). «'If Only More Candidates Came Forward': Supply-Side Explanations of Candidate Selection in Britain», *British Journal of Political Science* 23(3):373-408.

Norris, Pippa & Joni Lovenduski (1995). *Political recruitment: gender, race and class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norges offentlige utredninger (NOU) (2012:15). *Politikk for likestilling*.

Offerdal, Audun (1968). *Rekrutteringen av de folkevalgte i Oslo. Nominasjonen og de nominerte. Kommunevalget 1967*. Magisteravhandling, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Prewitt, Kenneth (1970). *The Recruitment of Political Leaders: A Study of Citizen-Politicians*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.

Ringkjøb, Hans-Erik (1997). *Rekruttering til lokalpolitikken. Ei undersøking av partia sitt rekrutterings- og nominasjonsarbeid i fire norske kommunar*. Rapport nr. 54. Bergen: Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen.

Ringkjøb, Hans-Erik og Jacob Aars (2007). «Partidemokrati uten deltakere? Om partienes nominasjonsprosesser i lokalpolitikken», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 48(3):319-348.

Ringkjøb, Hans-Erik og Jacob Aars (2010) *Nominering og konstituering i norske kommunar*. Uni Rokkansenteret. Notat 13 -2010

Rogstad, Ingrid Dahlen (2013). «Klesvask og kjoleprat? Fremstilling av kjønn i valgkamp», *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 2:169-190.

Rokkan, Stein (1987). *Stat, nasjon, klasse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Raaum, Nina C. (1995). «Kvinner i offisiell politikk: historiske utviklingslinjer» i Christina Bergqvist m.fl. (red.) *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget

Saglie, Jo & Jacob Aars (2014). «Flere unge listekandidater? Nominasjon, valgkamp og listeretting», i Johannes Bergh (red.), *Stemmerett for 16-åringer. Resultater fra evalueringen av forsøket med senket stemmerettsalder ved lokalvalget 2011*. Rapport 2014:01. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Schlesinger, Joseph A. (1994). *Political Parties and the Winning of Office*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Segaard, Signe Bock (2013). «Sosiale medier: Et redskap for de lokale kandidatene?», i Johannes Bergh & Dag Arne Christensen (red.) *Et robust lokaldemokrati – lokalvalget i skyggen av 22. juli 2011*. Oslo: Abstrakt forlag.

Segaard, Signe Bock Segaard (kommer). «Perceptions of Social Media. A joint arena for voters and politicians?», *Nordicom Review*.

Seligman, Lester G. (1971). *Recruiting Political Elites*. New York: General Learning Press.

Skard, Torild (red.) (1979). *'Kvinnekupp' i kommunene*. Oslo: Gyldendal.

Skjeie, Hege (2014). «Å speile folket». Essay i *Et riksportrett*. Trond Hugo Haugen utgitt av KORO/URO, 1/2004: 13-22.

SOU (1987). *Varannan damernas. Sluttbetänkande från utredningen om kvinnorepresentation*. Nr. 19. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2014a). *Tabell: 04806: Formannskapsmedlemmer og gjenvälgte formannskapsmedlemmer i kommunestyret, etter kjønn (F)*.

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2014b). *Tabell 33 Kommunestyrevalgene 1991-2011. Representanter og prosent kvinner blant representantene, etter fylke*.

Van der Ros, Janneke, Vegard Johansen & Ingrid Guldvik (2010). «Fra folkevalgt til utvalgt. Kjønn, makt og kjønnsmaktbalanse», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 51(2):221–48.

Verge, Tània & Maria de la Fuente (2014). «Playing with different cards: Party politics, gender quotas and women's empowerment», *International Political Science Review* 35(1):67-79.

Wide, Jessika (2012). «Kvinnorepresentationen i Norges kommuner – Vad förklarar den rumsliga variationen?», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 53 (3): 317–347.

Aalberg, Toril (2009) «Kritiske kvinner og medievidde menn: En empirisk studie av stortingsmedlemmers forhold til norske medier», *Norsk medietidsskrift* 16(2):100-119.

Aars, Jacob & Dag Arne Christensen (2011). «Hvis bare flere kunne stille! Kjønn og politisk motivasjon», *Tidsskrift for kjønnsforskning* 3:234-252.

Aars, Jacob & Dag Arne Christensen (2012). *Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken – sluttrapport*. Uni Rokkansenteret. Rapport 2 – 2012.

Aars, Jacob & Hans-Erik Ringkjøb (2005), «Party Politicization Reversed? Non-partisan Alternatives in Norwegian Local Politics», *Scandinavian Political Studies* 28 (2): 161–181.

Appendiks - tabeller

De to tabellene i dette appendikset ser nærmere på kvinnerepresentasjon i formannskap og kommunestyre i de kommunene som deltar i Lokalvalgdagen-prosjektet. Dette er kommuner som alle har mindre enn 30 prosent kvinnerepresentasjon i sitt kommunestyre (jf. valgresultatet ved kommunestyrevalget i 2011).

Den ene tabellen, Tabell 1, viser den faktiske representasjon av kvinner i kommunestyre etter valget i 2011, sammenliknet med representasjonen av kvinner gitt at personstemmene ikke teller. Det betyr i praksis at partienes listeoppsett blir avgjørende. Den andre tabellen, Tabell 2, viser den faktiske representasjon av kvinner i formannskapene i disse kommunene etter valget i 2011.

Tabell 1. Representasjon av kvinner i kommunestyre etter valget i 2011 i de kommunene som deltar i Lokalvalgdagen-prosjektet, sammenliknet med representasjonen av kvinner gitt at personstemmene ikke teller. Antall og prosent

	Valgte kvinner (faktisk representasjon)		Valgte kvinner dersom personstemmer ikke teller ¹		Differ- anse (pro- sent- poeng)	Antall kom- mune- styre- repre- senter
	Antall	Prosent	Antall	Prosent		
Hele landet	4116	38	4624	43	-5	10783
111 Hvaler	5	24	7	33	-10	21
239 Hurdal	3	18	6	35	-18	17
439 Folldal	5	29	7	41	-12	17
544 Øystre Slidre	6	29	10	48	-19	21
622 Krødsherad	4	24	8	47	-24	17
716 Re	7	28	7	28	0	25
723 Tjøme	5	26	7	37	-11	19
811 Siljan	5	29	7	41	-12	17
834 Vinje	7	28	12	48	-20	25
906 Arendal	11	28	16	41	-13	39
911 Gjerstad	6	29	9	43	-14	21
914 Tvedestrand	5	20	11	44	-24	25
919 Frøland	5	26	7	37	-11	19
926 Lillesand	6	22	9	33	-11	27
935 Iveland	5	29	6	35	-6	17
937 Evje og Hornnes	6	29	10	48	-19	21
1004 Flekkefjord	10	29	14	40	-11	35
1111 Sokndal	3	14	6	29	-14	21
1146 Tysvær	8	28	10	34	-7	29
1149 Karmøy	12	27	19	42	-16	45
1151 Utsira	2	18	5	45	-27	11
1222 Fitjar	4	24	7	41	-18	17
1223 Tysnes	6	29	6	29	0	21
1228 Odda	8	30	10	37	-7	27
1244 Austevoll	6	29	7	33	-5	21
1251 Vaksdal	6	29	7	33	-5	21
1253 Osterøy	8	30	10	37	-7	27
1264 Austrheim	4	24	7	41	-18	17
1511 Vanylven	5	24	4	19	5	21
1519 Volda	8	30	11	41	-11	27
1526 Stordal	2	13	5	33	-20	15

¹ Det betyr i praksis at partienes listeoppsett blir avgjørende

	Valgte kvinner (faktisk representasjon)		Valgte kvinner dersom personstemmer ikke teller ¹		Differ- anse (prosent- poeng)	Antall kom- mune- styre- repre- senter
	Antall	Prosent	Antall	Prosent		
1528 Sykkylven	7	24	9	31	-7	29
1545 Midsund	3	18	5	29	-12	17
1551 Eide	5	24	8	38	-14	21
1557 Gjemnes	4	24	5	29	-6	17
1621 Ørland	7	28	11	44	-16	25
1812 Sømna	3	18	8	47	-29	17
1822 Leirfjord	4	21	7	37	-16	19
1827 Dønna	4	24	5	29	-6	17
1832 Hemnes	5	22	10	43	-22	23
1850 Tysfjord	4	24	5	29	-6	17
1851 Lødingen	4	24	6	35	-12	17
1856 Røst	3	27	6	55	-27	11
1866 Hadsel	7	28	8	32	-4	25
1867 Bø	4	21	5	26	-5	19
1917 Ibestad	4	21	8	42	-21	19
1931 Lenvik	9	29	12	39	-10	31
1939 Storfjord	4	24	8	47	-24	17

¹Det betyr i praksis at partienes listeoppsett blir avgjørende.

Tabell 2. Representasjon av kvinner i formannskapene etter valget i 2011 i de kommunene som deltar i Lokalvalgdagen-prosjektet. Antall og prosent

	Antall	Pro-sent	N		Antall	Pro-sent	N
111 Hvaler	2	29	7	1244 Austevoll	4	44	9
239 Hurdal	2	40	5	1251 Vaksdal	3	43	7
439 Folldal	3	43	7	1253 Osterøy	3	43	7
544 Øystre Slidre	2	40	5	1264 Austrheim	1	20	5
622 Krødsherad	2	40	5	1511 Vanylven	1	14	7
716 Re	3	43	7	1519 Volda	2	22	9
723 Tjøme	2	40	5	1526 Stordal	2	40	5
811 Siljan	1	20	5	1528 Sykkylven	4	44	9
834 Vinje	3	43	7	1545 Midsund	1	20	5
906 Arendal	3	33	9	1551 Eide	1	20	5
911 Gjerstad	4	57	7	1557 Gjemnes	0	0	5
914 Tvedestrand	4	44	9	1621 Ørland	2	29	7
919 Froland	2	29	7	1812 Sømna	1	20	5
926 Lillesand	4	44	9	1822 Leirfjord	3	43	7
935 Iveland	3	43	7	1827 Dønna	2	29	7
937 Evje og Hornnes	2	40	5	1832 Hemnes	3	43	7
1004 Flekkefjord	3	33	9	1850 Tysfjord	2	40	5
1111 Sokndal	2	29	7	1851 Lødingen	2	40	5
1146 Tysvær	5	56	9	1856 Røst	2	40	5
1149 Karmøy	4	36	11	1866 Hadsel	3	43	7
1151 Utsira	1	20	5	1867 Bø	2	40	5
1222 Fitjar	1	20	5	1917 Ibestad	2	40	5
1223 Tysnes	3	43	7	1931 Lenvik	2	29	7
1228 Odda	3	33	9	1939 Storfjord	2	40	5
<i>Hele landet</i>	<i>1316</i>	<i>41</i>	<i>3185</i>				

Institutt for samfunnsforskning

2014:9

Forfatter/ Author	Bjarte Folkestad Jo Saglie Signe Bock Segard
Tittel/Title	<i>Likestilt lokalpolitikk?</i> <i>En kunnskapsstatus</i>
Sammendrag	Rapporten er en kunnskapsstatus som presenterer sentrale funn fra tidligere forskning om hva som har betydning for rekruttering generelt og kvinnerepresentasjon mer spesifikt i lokaldemokratiske organ. Her skiller vi mellom ulike nivåer av forhold: makronivå som omfatter institusjonelle og kulturelle faktorer på samfunnsnivå, mesonivå som omfatter forhold i partiene/listene og kommunene, mikronivå som omfatter kjennetegn hos individuelle aktører som kandidater og velgere. I tillegg skiller vi mellom en tilbudsside og en etterspørselsside. Etterspørselssiden omfatter de «utvelgerne» som prioriterer mannlige og kvinnelige kandidater. Gitt den valgordningen vi har ved kommunestyrevalg, er det to grupper utvelgere å ta hensyn til: partiene (ved nominasjonskomiteer og nominasjonsmøter) og velgerne som gir personstemmer. Tilbudssiden omfatter de potensielle kandidatene. Rapporten avsluttes med en kort oppsummering i form av noen generelle og sammenfattende perspektiver på hva som forklarer variasjon i kvinnerepresentasjon.
Emneord	Lokalpolitikk, Kvinnerepresentasjon, Valg, Partier, Nominasjon, Rekruttering
Summary	The report presents main results from previous research on factors that influence political recruitment in general, and women's representation in local politics in particular. We distinguish between explanatory factors at three different levels. The macro level refers to the national context, including institutional and cultural factors. The meso level refers to political parties and municipalities, and the micro level consists of individual actors such as voters and political candidates. Moreover, the report distinguishes between a supply side and a demand side. The supply side includes the potential political candidates, while the demand side comprises the voters as well as gatekeepers within political parties, who may prefer male or female candidates. The report concludes with some general perspectives on factors that explain variation in women's representation.
Index terms	Local politics, Women's representation, Elections, Political parties, Candidate selection, Recruitment

LIKESTILT LOKALPOLITIKK?

EN KUNNSKAPSSTATUS

Rapporten er en kunnskapsstatus som presenterer sentrale funn fra tidligere forskning om hva som har betydning for rekruttering generelt og kvinnerepresentasjon mer spesifikt i lokaldemokratiske organ. Her skiller vi mellom ulike nivåer av forhold: makronivå som omfatter institusjonelle og kulturelle faktorer på samfunnsnivå, mesonivå som omfatter forhold i partiene/listene og kommunene, mikronivå som omfatter kjennetegn hos individuelle aktører som kandidater og velgere. I tillegg skiller vi mellom en tilbudsside og en etterspørselsside. Etterspørselssiden omfatter de «utvelgerne» som prioriterer mannlige og kvinnelige kandidater. Gitt den valgordningen vi har ved kommunestyrevalg, er det to grupper utvelgere å ta hensyn til: partiene (ved nominasjonskomiteer og nominasjonsmøter) og velgerne som gir personstemmer. Tilbudssiden omfatter de potensielle kandidatene. Rapporten avsluttes med en kort oppsummering i form av noen generelle og sammenfattende perspektiver på hva som forklarer variasjon i kvinnerepresentasjon.

Institutt for
samfunnsforskning

Institute for
Social Research

Munthes gate 31
PO Box 3233 Elisenberg
NO-0208 Oslo, Norway
T +47 23 08 61 00
samfunnsforskning.no

ISBN (trykk):
ISSN (Online): 978-82-7763-435-7
ISSN: 0333-3671